

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Bakalářská práce

2024

Václav Veselý

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

**Kritické hlasy k tématu odsunu Němců v letech
1945- 1946 na stránkách českého periodického tisku**

Bakalářská práce

Autor práce: Václav Veselý

Studijní program: Mediální studia

Vedoucí práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29.04. 2024

Václav Veselý

Bibliografický záznam

VESELÝ, Václav. *Kritické hlasy k tématu odsunu Němců v letech 1945-1946 na stránkách českého periodického tisku*. Praha, 2024. 47 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra mediálních studií. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Rozsah práce: 95 187 znaků

Abstrakt

Bakalářská práce „Kritické hlasy k tématu odsunu Němců z Československa v letech 1945-1946 v českém periodickém tisku“ se zabývá texty kritizující odsun z doby, kdy odsun probíhal, ve vybraných českých periodikách. Část práce se věnuje dobovému kontextu se zaměřením na vývoj konceptu odsunu, problematiku porevolučních měsíců roku 1945, Postupimskou konferenci a organizovaný odsun v roce 1946. Práce dále obsahuje analýzu textů vztahujících se k odsunu z tří dobových periodik. Analyzovány jsou zde texty z týdeníku *Obzory* z let 1945 a 1946, dále pak texty z týdeníků *Vývoj* a *Dnešek* z roku 1946. Analýza textů v uvedených periodikách přibližuje způsob, jakým byl tehdy odsun Němců kritizován.

Abstract

Bachelor thesis „Critical voices against the expulsion of Germans in 1945-1946 on the pages of Czech periodical press“ focuses on texts criticizing the expulsion from the time period where expulsion took place in selected Czech periodicals. Part of the thesis is covering the contemporary context, focusing on the emergence of the concept of expulsion, issues of post revolutionary months in 1945, Postdam Conference and organized expulsion in 1946. Thesis furthermore encompasses an analysis of the texts related to the expulsion from three contemporary periodicals. Analysis covers the texts from weekly paper *Obzory* from years 1945 and 1946, further the texts from weekly papers *Vývoj* and *Dnešek* from 1946. Analysis of the texts from the listed periodicals illustrate the way in which was the expulsion of Germans criticized at that time.

Klíčová slova

odsun Němců, tisk, Československo, Obzory, Vývoj, Dnešek

Keywords

Expulsion of Germans, press, Czechoslovakia, Obzory, Vývoj, Dnešek

Title

Critical voices against the expulsion of Germans in 1945-1946 on the pages of Czech periodical press

Poděkování

Děkuji vedoucí práce doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za odborné vedení práce, věcné připomínky, dobré rady a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské diplomové práce.

Obsah

Úvod	7
1 Koncept hromadného odsunu Němců z ČSR	8
1.1 Odsun Němců jako součást vládního programu po skončení druhé světové války	10
2 Divoký odsun v souvislostech	13
2.1 Divoké retribuice v poválečné ČSR	13
2.2 Národní výbory.....	14
2.3 Revoluční gardy	15
2.4 Internační a pracovní tábory	16
2.5 Vybrané excesy	18
3 Organizovaný odsun	21
3.1 Postupimská konference a přípravy organizovaného odsunu	21
3.2 Hlavní fáze v roce 1946.....	23
4 Kritické hlasy k odsunu	26
4.1 Informační, nepředpojaté a nekritické příspěvky	31
4.2 Dopis Ivo Haise	32
4.3 Využití vzoru nacistických praktik.....	35
4.4 Dobová nespravedlnost	35
4.5 Vedlejší jevy odsunu	38
4.6 Nedostatek pracovních sil a hospodářské dopady	40
Závěr	44
Summary	44
Použité prameny a literatura	46

Úvod

Odsun Němců z Československa je v českém veřejném prostoru stále poměrně diskutovaným tématem. S odstupem již skoro osmdesáti let není nijak neobvyklé nahlížet na tyto bouřlivé události třetí republiky značně kriticky, nicméně v tehdejší době národní fronty bylo jakékoliv poukázání na možné nedostatky právě prováděného odsunu Němců více než nepopulární. Hlasů kritických k odsunu, které byly v médiích zveřejněny v době jeho provádění, bylo tedy jen opravdu málo a ve své práci se zaměřím právě na tento poměrně okrajový, avšak významný fenomén z let 1945 až 1946.

Právě období třetí republiky bylo poněkud bouřlivé a přechodné, společenské uspořádání se postupně měnilo, země byla stále postižena válkou, politický systém se značně lišil od první republiky a vše pozvolna směřovalo k únorovému převratu. První polovinu práce jsem se tedy rozhodl věnovat dobovému kontextu, zejména pak se zaměřením na kontext odsunu Němců. V první kapitole mapuji vývoj samotného konceptu odsunu v průběhu války, přístup spojenců k odsunu během války, a zvláště pak zakotvení odsunu Němců v Košickém vládním programu, což bylo zásadní pro následující poválečné měsíce v Československu. V následující kapitole se věnuji době prvních poválečných měsíců až do srpnové Postupimské konference. Zaměřuji se hlavně na reálie, které utvářely dobu a byly důležité pro odsun jako např. systém národních výborů, fungování revolučních gard, poválečné retribuční či sběrné a pracovní tábory. Dále se věnuji samotnému divokému odsunu představením několika důležitých odsunových excesů. Ve třetí kapitole se pak věnuji Postupimské konferenci, přípravě a provedení organizovaného odsunu. Ve čtvrté kapitole pak analyzuji příspěvky zabývající se odsunem na příkladu tří významných dobových periodik: *Obzory*, *Vývoj* a *Dnešek*. Nejprve zde stručně popíšu kontext těchto periodik a zdůvodním svůj výběr a metodu, následně pak kategorizuji jednotlivé příspěvky podle kritických motivů.

Oproti odevzdané tezi jsem v této práci trochu změnil obsah. Názvy všech hlavních kapitol zůstaly stejné, nicméně v prvních třech teoretických kapitolách jsem drobně změnil několik podkapitol. Nejde o velké změny, pouze jsem někde sloučil dvě podkapitoly do jedné nebo nějakou vynechal. Tyto změny v podkapitolách nijak nezměnily původně plánované pokrytí a rozsah témat, jde pouze o drobné změny struktury. K větší strukturální změně došlo u poslední kapitoly zaměřené na analýzu jednotlivých periodik, kde jsem postupoval podle jednotlivých kategorií, nikoliv podle periodik, jako jsem původně uvedl v tezi. Opět jde pouze o změnu struktury, která nijak nezměnila obsahové vyznění práce.

1 Koncept hromadného odsunu Němců z ČSR

S konceptem odsunu části Němců z Československa se poprvé setkáváme již v roce 1938. Podle Majevského šlo o tzv. pátý plán, přísně tajný návrh prezidenta Beneše na vyřešení tehdy vrcholící sudetské krize. V této době Sudetoněmecká strana vedená Konradem Henleinem ukončila jednání s československou vládou a rozpoutala protistátní povstání. Následně Henlein utekl do třetí říše, kde žádal o připojení československého pohraničí k Německu. Beneš se snažil přijít s kompromisním řešením, které by deeskalovalo celou stávající situaci, uspokojilo by německou touhu po sjednocení a zároveň by zachovalo Československu obranyschopnost.

Jeho návrh spočíval v odstoupení části území, které se nacházelo před hlavní obranou linií Československa, třetí říši. Na tomto území mělo být zhruba 800 000 obyvatel. Dále by se do třetí říše vysídlilo až 2 miliony Němců.¹ K tomu ale nedošlo, pátý plán byl diskrétně mimo diplomatické kanály předán francouzské vládě, ta ho ale zcela ignorovala. Beneš se pak k tomuto konceptu vrátil až v Londýně v exilu, kdy ho na jaře roku 1940 poprvé veřejně představil²

Benešův přístup k problematice odsunu se v průběhu 2. světové války dost měnil a postupně se radikalizoval. Z počátku byl jeho pohled umírněnější, Majewski například tvrdí, že jeho přístup byl čistě pragmatický bez touhy po pomstě: „*Snížení počtu Němců v zemi tehdy mělo podle Beneše být především nejracionálnějším řešením konfliktu, ne pomstou za zradu vůči republice.*“³ Křen to doplňuje tím, že tehdy Beneš zvažoval jako kompromisní řešení možné vnitrostátní přesuny německého obyvatelstva z vnitrozemí a českého obyvatelstva z pohraničí a následné odstoupení menších pohraničních území obývaných Němci. Tím se podle Beneše mohl počet Němců v Československu snížit o třetinu až polovinu. Také zvažoval vytvoření několika žup pro zbylé Němce.⁴ Podle Kučery se Beneš

¹ Majewski zde nijak nespécifikuje národnostní složení 800 000 obyvatel území, které se mělo odstoupit Třetí říši. Počet Němců, kteří měli být ještě k tomu vysídleni zde uvádí na 1,5 až 2 miliony. Dále Majewski uvádí, že počet Němců, kteří měli v ČSR zůstat, měl být 500 000 až 1 milion včetně antifašistů a osob židovského původu. [MAJEWSKI, Piotr M. Sudetští Němci 1848-1948: Dějiny jednoho nacionalismu. Str.403.]

² Podle posledního sčítání lidu z roku 1930 se v ČSR nacházelo celkem 3 318 405 osob německé národnosti (2 326 050 Čechy, 823 730 Morava a Slezsko, 154 821 Slovensko, 13 804 Podkarpatská Rus). Národnost byla určena podle rodného jazyka. [Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930: Díl I. Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání. Praha: Státní úřad statistický, V komisi knihkupectví Bursík & Kohout, 1934. Tab. 9. Národnost veškerého přítomného obyvatelstva československé i cizí státní příslušnosti, Str. 70-80]

³ MAJEWSKI, Piotr M. Sudetští Němci 1848-1948: Dějiny jednoho nacionalismu. Str.403.

⁴ Tamtéž, Str. 403.

⁴ KŘEN, Jan. Dvě století střední Evropy. Str. 473

s tímto umírněnějším přístupem dostal do izolace. Převážně kvůli jeho představě o možné úpravě hranic to odmítali jak Poláci na mezinárodním poli, tak československý zahraniční i domácí odboj. Zvláště domácí prostředí, které mělo bezprostřední zkušenost s německým terorem, se rychle radikalizovalo v nacionálních otázkách.⁵

S postupem války se tedy přístup Beneše a jeho okolí více vyhranil. Začal razit myšlenku národnostně čisté republiky, princip kolektivní odpovědnosti a v důvěrné směrnicí vojákům ze srpna 1943 v podstatě zavrhl humánní provedení. Majewski dále tvrdí, že vliv na změnu jeho přístupu měl zejména tlak československých politiků a vojáků v exilu a také domácích odbojářů. Roli také hrála neshoda se sudetskými sociálními demokraty v exilu.⁶

V letech 1941 a 1942 byl v londýnském exilu transfer Němců hojně diskutovaným tématem, zejména z iniciativy již zmiňovaného prezidenta Beneše a jeho okolí. Ti se zabývali konkrétními variantami provedení odsunu, nicméně se v této době ještě nedobrali k finální podobě. Přesto byl požadavek odsunu často veřejně formulován a zdůvodňován.⁷ V červenci 1942 pak britský válečný kabinet vyjádřil předběžný souhlas s vysídlením Němců. V červnu 1943 vyjádřil svůj souhlas i americký prezident, pravděpodobně se ale jednalo jen o „*osobní prohlášení prezidenta, ne o oficiální stanovisko americké diplomacie*“.⁸

Důležitým milníkem byl pak prosinec 1943, kdy Eduard Beneš navštívil Moskvu. Beneš zde při jednání se Sověty mimo jiné předložil i memorandum pokrývající problematiku sudetských Němců. Obsahovalo různá témata a požadavky, hlavní bylo však obnovení republiky jako národního státu a nutnost vypracování podrobného plánu transferu. Spolu s dalšími československými politiky (J. Smutný, Z. Fierlinger) jednali i s Molotovem a Stalinem, kterým představili memorandum a plán transferu zhruba 2 milionů Němců. Ti se k tomu postavili velice kladně a vyjádřili úplný souhlas s transferem.⁹ Také podle Kaplana našli českoslovenští představitelé při prosincových jednáních se Sověty až překvapivě velkou názorovou shodu: „*Beneš se v rozhovoru s Molotovem i s vyslancem Majským shodoval v názorech na řešení řady otázek poválečné Evropy. Mezi představami těch, kteří určovali československou zahraniční politiku a tehdy vyslovovanými názory sovětských činitelů nebylo podstatných rozdílů. Pokud šlo o československé záležitosti byla názorová*

⁵ KUČERA, Jaroslav. Odsun nebo vyhnání? Str. 6-7

⁶ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 404

⁷ STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Str.32-33

⁸ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 404-405

⁹ STANĚK, Tomáš., op. cit. Str. 33-34

*jednota úplná.*¹⁰ U Sovětů se tedy setkali s bezpodmínečnou podporou, oproti tomu Britové byli více zdrženliví a jejich souhlas byl více než teoretický, což později hrálo velkou roli.

V Moskvě se Beneš setkal také s československými komunisty, konkrétně s delegací zahraničního byra KSČ a Klementem Gottwaldem, kterého seznámil s memorandem a svými plány. Gottwald kladl důraz na posuzování Němců na základě antifašistických kritérií, nicméně se v základu shodli.¹¹ Komunisté od této chvíle hráli významnou roli v řešení otázky transferu, což se pak projevilo i při tvorbě Košického vládního programu.

Začátkem roku 1944 byli E. Beneš a lidi kolem něj už plně přesvědčeni o nutnosti odsunu. Winston Churchill měl v únoru tohoto roku také projev, ve kterém naznačil, že územní změny v neprospěch Německa a masové vysídlení obyvatel jsou velmi reálné. Pro československou exilovou vládu bylo toto prohlášení důležitým signálem.¹² Oficiální postoj západních spojenců k transferu byl však stále velmi zdrženlivý. Zásadní pak bylo memorandum z listopadu 1944, které reprezentovalo ucelený program v otázce transferu, se kterým mohla československá vláda vystupovat na mezinárodním fóru. Šlo o první oficiální dokument určený západním spojencům, předán byl 25. listopadu v Londýně. Počítalo se zde například s tím, že by Československo měly po válce opustit dvě třetiny Němců a zůstat by jich mělo zhruba 800 000. Memorandum také obsahovalo právo československé vlády určit, kdo bude moci zůstat, nebo že by bylo nebezpečné dát Němcům menšinový status. Reakce Británie a Spojených států byly zdrženlivé s tím, že konkrétní rozhodnutí v této otázce se musí řešit se všemi spojenci v rámci uceleného postupu vůči Německu.¹³

V následujícím roce s blížícím se koncem války již jednotlivé politické skupiny rozpracovávaly různé koncepce transferu, což se odrazilo pak při tvorbě Košického vládního programu.¹⁴

1.1 Odsun Němců jako součást vládního programu po skončení druhé světové války

Začátkem roku 1945 bylo už zřejmé, že i přes rozdílné představy o provedení odsunu, všechna politická uskupení československého exilu plán transferu plně podporují. Za zmínku stojí i přístup sudetoněmecké socialistické levice. Na konci ledna 1945 proběhla

¹⁰ KAPLAN, Karel. Pravda o Československu 1945-1948. str. 7

¹¹ Tamtéž, Str. 34-35

¹² Tamtéž, Str. 38

¹³ Tamtéž, Str. 44-45

¹⁴ Tamtéž, Str. 47

z iniciativy Sudetoněmeckého výboru v Londýně antifašistická konference, které se zúčastnili jak českoslovenští komunisté, tak levicoví němečtí socialisté. Ze závěrů konference bylo zřejmé, že transfer v zásadě akceptují. Výsledkem byla rezoluce, která přijala koncept výstavby republiky jako národního, lidového státu. Dále zde byla uznána odpovědnost většiny Němců v Československu za „*přípravu a barbarské vedení války i za aktivní podíl na zločinech hitlerovského fašismu*“.¹⁵

Přístup národních socialistů a sociálních demokratů byl na konci ledna v zásadě podobného rázu. Národní socialisté odmítli uznání politických práv jakékoliv menšiny a sociální demokraté se vyjádřili pro odsun Němců, kteří zradili republiku. Naprosto zásadní byla pak jednání londýnských exilových politiků, E. Beneše a moskevských komunistů v březnu téhož roku. Komunisté zde předložili svůj návrh vládního programu Národní fronty Čechů a Slováků, ten byl v krátké době schválen a je dnes znám také jako Košický vládní program. Ve vládním programu byla samozřejmě také část věnována problematice neslovanského obyvatelstva a transferu.¹⁶

V prohlášení vládního programu otázka transferu nebyla sice konkrétně zakotvena jako jeden z bodů programu, ale byla řešena v souvislosti s jinými kapitolami programu. Některé kapitoly se zabývaly problematikou neslovanského obyvatelstva, osob provinilých vůči republice či uzavření německých škol. Důležitá byla také kapitola zabývající se několika kategoriemi, —na základě kterých jim mělo být ponecháno či odebráno československé občanství. Například prokázaným antifašistům mělo být čs. občanství ponecháno, oproti tomu Němci, kteří přišli po Mnichovu měli být okamžitě vyhnáni.¹⁷ Většině čs. Němcům mělo být občanství zrušeno s tím, že o něj mohou individuálně požádat.¹⁸ To vše vycházelo z naprosto zásadního ustanovení, že „*Československá republika bude obnovena jako jednotný stát dvou rovnoprávných národů*“¹⁹. Vládní program tedy nerozebíral konkrétně vyřešení německé otázky v ČSR, ale stanovoval obecné principy pro zacházení s neslovanským obyvatelstvem v republice, které však byly příliš obecné a mohly být různě interpretovány.²⁰

¹⁵ Tamtéž, Str. 47-48

¹⁶ Tamtéž, Str. 48-49

¹⁷ Podle Staňka za antifašisty byli považováni ti, kteří už před Mnichovem aktivně vystupovali proti Henleinovi, dále ti, kteří byli pronásledováni a vězněni za svůj odpor vůči nacismu a za svou věrnost ČSR nebo utekli za hranice a tam aktivně vedli boj za obnovení republiky. Vykázání Němců, kteří přišli po Mnichovu se mělo týkat jen těch, které neměl stihnout hrdelní trest.

¹⁸ STANĚK, Tomáš., op. cit. Str. 49-51

¹⁹ Tamtéž, Str. 49

²⁰ Tamtéž, Str. 51

Za zmínku stojí také rozdělení pozic v nové košické vládě. Podle Staňka ministerstvo vnitra a ministerstvo zemědělství obsadili komunisté Václav Nosek a Július Ďuriš, tato ministerstva měla zásadní roli při rušení občanských práv Němců a při konfiskaci jejich majetku. Další ministerstva klíčová pro odsun Němců, ministerstvo národní obrany a ministerstvo průmyslu sice neobsadili komunisté, ale lidé, kteří s nimi sympatizovali: nestraník Ludvík Svoboda a sociální demokrat Bohumil Laušman. Komunisté tedy v nové Fierlingerově vládě měli naprosto zásadní vliv na provádění odsunu.²¹

Vzhledem k výše popsaným souvislostem vznikla v období konce války poměrně chaotická situace. Všechny tři velmoci i přes neoficiální podporu odmítli po celou dobu až do postupimské konference převzít nějaké závazky ve věci transferu. Košický vládní program se otázkou transferu napřímo nezabýval, pouze stanovoval obecné principy pro zacházení s neslovanským obyvatelstvem. Tyto skutečnosti vedly k tomu, že čs. úřady měly poněkud volnou ruku při řešení německé otázky a důležitá opatření k odsunu německého obyvatelstva se vytvářela za chodu bouřlivých událostí konce války.

²¹ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 408

2 Divoký odsun v souvislostech

Na jaře 1945 se s blížící frontou a očekávaným koncem války situace v českých zemích poněkud vyostřovala. Domácí odboj byl stále aktivnější a represe ze strany Němců byly o to brutálnější. V této době také přes území protektorátu procházely pochody smrti z vyhlazovacích táborů. Čechoslováci se tedy ke konci války opětovně přesvědčili o krutosti nacistického teroru. Frommer dále tvrdí, že Čechy a Morava v roce 1944 zažívaly „*solidní ekonomický růst*“ a nacistické represe byly relativně mírnější, hlavně pak ve srovnání s rokem 1945.²²

Podle Staňka byl odpor vůči Němcům v této době tak velký, že zasáhl „prakticky všechny vrstvy společnosti“. Napříč společností i politickými uskupeními panoval obecný konsenzus ohledně nutnosti odsunu Němců a zúčtování s nacisty. Veřejné projevy politiků a vážených autorit se nesly v duchu silného antiněmectví a dále k této atmosféře přispíval jasně vyhraněný tisk a rozhlas.²³ I podle Frommera hrála zásadní roli politická elita, která rozdmýchávala už tak silný odpor vůči všemu německému. Rázné projevy politiků burcovaly k zúčtování s Němci, ke kterému pak někdy v dost krvavé podobě docházelo. Frommer dále tvrdí, že v revolučním období až do uzavření příměří „*mohla být divoká retribuce ospravedlnitelná jako forma odbojové činnosti*“. I poté se ale v divokých retribučních pokračovalo.²⁴

2.1 Divoké retribuce v poválečné ČSR

Vzhledem k výše popsaným souvislostem nabyly retribuce v poválečném Československu poněkud intenzivnější podoby ve srovnání s jinými evropskými regiony, které rovněž zažily nacistickou okupaci. Frommer tyto jevy v českých zemích souhrnně označuje jako tzv. „*divokou retribuci*“, kterou charakterizuje jako: „*mimoprávní akty násilí, ospravedlněné jako potrestání válečné kolaborace*“. S koncem války a rozkladem nacistických struktur na mnoha místech vznikl poněkud chaotický prostor řízený jen pololegálními ozbrojenými skupinami a bez kontroly ze strany nějaké oficiální moci. Toto prostředí umožňovalo vykonávání nejrůznějších násilných aktů. Frommer dále tvrdí, že tyto „divoké retribuce“ nebyly specifické pouze pro Československo, ale v období konce války zasáhly většinu Evropy. Na území Československa však byly mnohem násilnější a trvaly déle.²⁵

²² FROMMER, Benjamin. Národní očista: retribuce v poválečném Československu. Str. 70-71.

²³ STANĚK, Tomáš. Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Str. 13.

²⁴ FROMMER, Benjamin., op. cit. Str. 71-72.

²⁵ Tamtéž, Str. 60-62.

V rámci divoké retribuice probíhal také odsun Němců z ČSR. Podle Frommera bylo v prvních poválečných měsících odsunuto zhruba 660 000 Němců a dalších 19 až 30 tisíc zabito, bylo zabito i mnoho Čechů, jejichž počet nebyl doposud vyčíslen.²⁶ Staněk uvádí počet mrtvých sudetských Němců po konci války na 35 až 40 tisíc, dále pak zmiňuje, že vzhledem k chaotické poválečné situaci je velmi složité vyčíslit nejen reálné počty obětí, ale i celkový počet Němců na území Československa.²⁷ I přes různé nejasnosti při vyčíslení odsunutých či zabitých Němců je nepochybné, že nešlo o nějaké okrajové incidenty, nýbrž o silně rozšířený fenomén. Pojem „divoký odsun“ podle Kučery označuje období od května do srpna 1945, ve kterém došlo k odsunovým akcím, tedy od konce války do konce Postupimské konference. Tyto odsunové akce se vyznačovaly především nedostatečnou připraveností, nejednotným řízením a tvrdým zacházením s Němci.²⁸

2.2 Národní výbory

Podle Frommera byla jednou z hlavních příčin poválečné chaotické situace v Československu kompletní přestavba místní samosprávy a vytvoření Národních výborů (NV). Národní výbory nahradily systém samosprávy z dob první republiky, šlo o „samostatné výkonné úřady“, které měly spravovat věci veřejné a zajišťovat bezpečnost. Zřízení Národních výborů jako nové místní samosprávy v osvobozené republice bylo stanoveno ve dvou dokumentech, nejdříve v prosinci roku 1944 dekretem prezidenta E. Beneše a pak na jaře 1945 v prohlášení Košického vládního programu.²⁹

Národní výbory měly být demokraticky volené orgány, ale nikde se nespécifikovalo, jak má tento proces probíhat. Dále ve výborech mohly být pouze osoby slovanského původu, které nebyly v minulosti členy některé ze zakázaných stran. Dále Frommer tvrdí, že nový systém národních výborů významně přispěl k „podrývání demokratických pravidel“ a zastával důležitou roli při retribuicích.³⁰ Podle Kučery bylo mnohdy zásadním problémem národních výborů jejich personální obsazení. Funkcionáři NV byli často lidé, kteří se přihlásili dobrovolně a neměli dostačující kvalifikaci a často ani čistou minulost, na kterou se mnohdy nikdo ani neptal. Často šlo také o nově příchozí, kteří nebyli obeznámeni

²⁶ Tamtéž, Str. 61.

²⁷ STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947, op. cit. Str. 54.

²⁸ KUČERA, Jaroslav., op. cit. Str. 13.

²⁹ FROMMER, Benjamin., op. cit. Str. 76.

³⁰ Tamtéž, Str. 77.

s místními poměry.³¹

Národní výbory měly primárně udržovat pořádek, ovládaly policejní funkce a vydávaly povolení k držení zbraně. Zabývaly se také národnostními otázkami, vydávaly pasy, osvědčení o národní spolehlivosti a rozhodovaly, kdo bude zařazen do transportu. O tom, kdo konkrétně bude odsunut, nerozhodovala tedy tehdejší vláda, ale právě národní výbory. Nejvyšším orgánem ve struktuře národních výborů byly zemské národní výbory (ZNV), ty byly tři a plnily funkci odvolacích orgánů pro zbylé národní výbory. Pod ZNV bylo šest ústředních národních výborů (ÚNV) a pod těmi 156 okresních národních výborů (ONV). Okresní národní výbory byly zároveň podřízeny ministerstvu vnitra, což vytvářelo zmatek v rozdělení kompetencí, obzvláště v oblasti veřejné bezpečnosti. Nakonec pod ONV spadalo necelých dvanáct tisíc místních národních výborů (MNV), které plnily roli místní samosprávy v každé menší obci.³² Nová struktura národních výborů tedy značně přispívala k vytváření chaotické situace v poválečných měsících. To potvrzuje i Kučera: „*Orgány státní správy, a to i ve svých vyšších stupních, se teprve formovaly a horizontální propojení jednotlivých částí státního aparátu prakticky neexistovalo. Stávalo se, že v některých oblastech bylo současně v činnosti více subjektů, které navzájem o své činnosti sotva věděly, jejichž postup vůči německému obyvatelstvu se značně lišil a jejichž kompetence navzájem nebyly příliš vyjasněné.*“³³

2.3 Revoluční gardy

V květnu 1945 se vytvářely revoluční gardy (RG), které se pak staly základem závodních milic, šlo o iniciativu Ústřední rady odborů. V druhé polovině května pak Vojenské velitelství Velké Prahy vytvořilo 3 pluky revolučních gard, nicméně jejich struktura nebyla moc dobře zorganizována. V Čechách podléhaly revoluční gardy ministerstvu vnitra, ve Slezsku a na Moravě jiným orgánům a v pohraničí měly na základě dohody ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany plnit rozkazy jednotlivých vojenských velitelů v daných oblastech. Tyto útvary byly utvářeny převážně dobrovolníky a jejich hlavním údělem bylo vystěhování skupin Němců z pohraničí. Příslušníci RG mnohdy ale narušovali klid, pořádek či bezpečnost v daných oblastech, což bylo v rozporu se záměry místních národních výborů a vojenských velitelů. Obzvláště v Liberci byla situace

³¹ KUČERA, Jaroslav., op. cit. Str. 11.

³² FROMMER, Benjamin., op. cit. Str. 78-79.

³³ KUČERA, Jaroslav., op. cit. Str. 11.

ohledně revolučních gard silně problematická.³⁴ Frommer uvádí, že revoluční gardy přišly do Liberce v druhé půlce května a ihned začaly s popravami Němců, odmítaly se podřídit jakékoli autoritě a jejich šéf odmítal respektovat rozkazy ministerstva vnitra. Liberecké úřady to pak zastavily.³⁵

Zacházení s německým obyvatelstvem bylo ze strany revolučních gard a dalších vojenských či polovojenských útvarů z pravidla dost tvrdé a místy vyloženě brutální. Projevovala se tak silná averze proti Němcům a touha po odplatě, což bylo posilováno nacionálně laděnými pokyny od vojenských velitelů, např. Desatero pro čs. vojáka v pohraničním území. Ministerstvo národní obrany (MNO) na tuto situaci v červnu reagovalo rozpouštěním revolučních gard, které byly nahrazovány vznikajícími útvary národní bezpečnosti. Vše bylo dovršeno 30. června, kdy vešel v platnost výnos MNO z 19. června a také byl oficiálně založen Sbor národní bezpečnosti (SNB).³⁶

2.4 Internační a pracovní tábory

Po konci války vznikala na území Československa různá internační střediska a pracovní tábory, byla zaplněna také stávající vězeňská zařízení a vznikala nová provizorní. Tato zařízení sloužila k izolování skupin Němců podezřelých či obviněných (mnohdy jen na udání), také jako místa zadržení před vysídlením či jako ubytovny pro osoby nasazené k práci. Staněk tvrdí, že podle západoněmeckých zdrojů bylo na území Československa 1215 internačních a záchytných táborů, 846 pracovních, 215 věznic a byly stavěny ve všech německých oblastech.³⁷ V českých zemích byl z počátku u zřizování táborů značný problém s legislativní stránkou, jejich existence nebyla nijak specificky právně zakotvena, byla pouze zmíněna v deváté kapitole Košického vládního programu. Zajišťování státně nespolehlivých osob (převážně Němců) probíhalo tedy za podmínek, kdy nebylo prakticky možné vést jejich řádné vyšetřování. Mnoho lidí bylo zadrženo na základě anonymních udání, která se nijak více neprošetřovala. Instrukce vydávané centrálními úřady byly příliš obecné a konkrétní pravidla zpracovávaly až jednotlivé národní výbory.³⁸

Podle Staňka byly mnohé tábory „samostatnými organizačními jednotkami“. Jejich chod, vnitřní řád či vyšetřování zadržených osob řešily většinou jen místní orgány a jakákoli

³⁴ STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947, op. cit. Str. 62.

³⁵ FROMMER, Benjamin., op. cit. Str. 81-82.

³⁶ STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947, op. cit. Str. 62-63.

³⁷ Tamtéž, Str. 66.

³⁸ STANĚK, Tomáš. Poválečné „excesy“ v českých zemích, op. cit. Str. 75-76.

kontrola zvenčí bývala zpravidla neefektivní. Proběhly různé kontroly a inspekce, které fungování táborů hodnotily vesměs jako nefunkční, nicméně snahy sjednotit pravidla pro fungování táborů se v poválečných měsících neseťkaly s úspěchem.³⁹

V táborech se ocitly mnohdy osoby, kterým nebyla nikdy prokázána vina, také předváleční členové demokratických stran a ženy s dětmi. Výjimkou nebylo ani brutální zacházení, některé případy byly i medializovány, převážně ale ty, které se týkaly osob české národnosti.⁴⁰ Obecně podmínky v táborech byly dost špatné. Běžné byly brutální excesy a hrubé zacházení, k tomu zde lidé dostávali velmi malé přídělky jídla, což vedlo často k silné podvýživě, hlavně u osob nasazených na těžkou práci. Silně nedostačující byly i hygienické podmínky, které vytvářely ideální prostředí pro šíření různých nemocí. Z těchto důvodů byla v táborech zpravidla vysoká úmrtnost, nejčastější příčiny byly nemoci, podvýživa či vyčerpání, v menší míře pak násilné excesy nebo sebevraždy. Jako důvod úmrtí se nejčastěji oficiálně uváděla srdeční slabost. Situace v táborech byla tak špatná, že začátkem srpna 1945 bylo vydáno nařízení k propuštění všech dětí do čtrnácti let.⁴¹

Personální složení dozorců v táborech bylo různé, skládalo se z bývalých partyzánů, členů revolučních gard, vojáků Rudé armády a příslušníků dalších polovojenských útvarů či organizací. Podle Frommera se místy i stávalo, že se dozorcí či dokonce velitelé táborů stali lidé, kteří byli za války vězněni za nepolitické zločiny, tedy kriminálníci, zloději nebo vrazi. Frommer dále uvádí, že brutální excesy byly v táborech běžným jevem, jako příklad popisuje brutální zacházení táborového velitele v Kolíně: „*Podezřelé Čechy podřizoval dennímu režimu vyhrožování a bolestivého bití. Sám či za pomoci svých pobočníků vyrážel vězňům botou zuby nebo jim dupal po končetinách či dokonce po hlavě.*“⁴²

Na podzim roku 1945 byly vydány celostátní komplexní směrnice, které se podrobně zabývaly fungováním táborů. Došlo tedy k „*zformování táborové soustavy s ústřední správou, dozorem a kontrolou*“. Táboře tak přešly ze správy místních orgánů pod správu orgánů justičních, což vedlo k důkladnějšímu dodržování předpisů a stabilizaci táborových podmínek, jejichž stav byl do té doby většinou v otřesném stavu. Podle Staňka přispěl k relativní stabilizaci situace v táborech i ústup revoluční radikální atmosféry, také příprava organizovaného odsunu a ohled na zahraniční veřejné mínění. I přes relativní stabilizaci táborových podmínek byly místy podmínky v některých táborech stále hodnoceny jako

³⁹ Tamtéž, Str. 79.

⁴⁰ STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947, op. cit. Str. 66-67.

⁴¹ Tamtéž, Str. 68-69.

⁴² FROMMER, Benjamin., op. cit. Str. 88-89.

„*málo uspokojivé*“. Celkový počet úmrtí v táborech v létě 1945 se dodnes nepodařilo přesně zrekonstruovat, existují pouze některé regionální studie a celkový počet zemřelých v táborech na našem území lze pouze odhadovat.⁴³

2.5 Vybrané excesy

Jako divoký odsun se v českých dějinách označuje vyhánění Němců, které začalo hned po konci války a bylo vydáváno za „*spontánní akt odplaty českého obyvatelstva*“. Majewski dále tvrdí, že „*Tento termín není zcela adekvátní, protože ve skutečnosti probíhalo vystěhování Němců nejčastěji za pomoci československých ozbrojených sil, s vědomím a souhlasem nejvyšších státních orgánů.*“ Vysídlovací akce probíhaly z rozkazů ministerstva národní obrany z května a června 1945 a bez oficiálního souhlasu mocností. Během odsunu docházelo k různým násilným excesům, které byly československou vládou z části tolerovány. Také v různých armádních tiskovinách se vyzývalo k tvrdému přístupu k Němcům.⁴⁴

Jedním z nejznámějších takových excesů je „*brněnský pochod smrti*“, Majewski tvrdí, že to byla „*největší vysídlovací akce*“. 30. května bylo brněnskými úřady nařízeno vystěhování přibližně 20 000 brněnských Němců. První skupina Němců byla nucena ještě téhož dne pěšky odejít k místu na rakouských hranicích vzdáleném 70 km, kam jich druhý den došlo asi 10 000 (původní počet není uveden). Zbylí Němci vycházeli 1. června ráno, ale k rakouským hranicím nedošli a byli umístěni v provizorním pohořelickém táboře, kde došlo k „*humanitární katastrofě*“. Hygienické podmínky v táboře byly silně nedostačující a propukla zde epidemie úplavice a tyfu. Odhaduje se, že v Pohořelicích na vyčerpání a zmíněnou epidemii zemřelo minimálně 700 lidí. Přibližně tisíc lidí pak zemřelo v Rakousku po překročení hranic. Majewski tvrdí, že podle německých svědků byla část lidí zabita během pochodu eskortou tvořenou z příslušníků SNB, ale československé dokumenty to však neuvádějí. Pochod byl tvořen převážně ženami, dětmi a staršími lidmi a nebyl nijak logisticky připraven, což stálo mnoho životů.⁴⁵

Zajímavým případem mezi poválečnými excesy jsou události z 31. července 1945 z Ústí nad Labem, jejichž okolnosti nebyly doposud plně objasněny. Staněk se proto

⁴³ STANĚK, Tomáš. Poválečné „excesy“ v českých zemích, op. cit. Str. 83-84.

⁴⁴ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 410

⁴⁵ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 410-412

domnívá, že jde o jednu z nejvýznamnějších a nejvíce probádaných odplatných akcí vůči Němcům. V odpoledních hodinách došlo k výbuchu muničního skladu v ústecké čtvrti Krásné Březno, poškozeny byly i okolní budovy a zahynulo zde 33 osob (z toho 26 Němců). Po městě se rychle rozšířila zpráva, že šlo o německý záškodnický akt. V reakci na to propukl hromadný pogrom na Němce označené bílými páskami. To probíhalo na několika místech, ale hlavní masakr proběhl na mostě přes Labe, kde byli Němci bití, stříleni a shazováni do řeky. Ve městě se také v této době pohybovala celá řada vojenských a polovojenských subjektů, jejichž příslušníci se na masakrech v různé míře podíleli. Vše se uklidnilo až k večeru, kdy byl vydán zákaz vycházení pro civilní obyvatelstvo. Určit přesný počet obětí tohoto masakru je poněkud složité, československé orgány přesný počet neuvedly a u dalších různých zdrojů se pak počty liší. Staněk nicméně uvádí, že podle současných podrobnějších výzkumů se počet obětí odhaduje na 40 až 100. Kromě nejasného počtu obětí nebyla ani doposud objasněna příčina výbuchu a pracuje se stále s několika verzemi. Jelikož se tento exces odehrál v době jednání spojenců na postupimské konferenci, tak je jednou z hypotéz je, že šlo o připravenou provokační akci ze strany Československa, která se měla stát dalším argumentem pro nutnost odsunu Němců. Dále je možné, že šlo o nešťastnou shodu náhod, sabotáž ze strany Němců anebo o selhání odpovědných osob v daných budovách.⁴⁶

Podle Majejského byly z hlediska počtu obětí nejtragičtější excesy v oblasti Žatce a Postoloprte z přelomu května a června 1945. Místní hromadné popravky a násilné akce si vyzývaly podle odhadů asi 800 převážně civilních obětí.⁴⁷ Tento případ je specifický tím, že zde na rozdíl od většiny poválečných excesů byla hlavním aktérem československá armáda, nikoliv revoluční gardy a další polovojenské organizace. Na konci května byla do této oblasti z Prahy vyslána 1. československá divize, která měla mít nové velitelství právě v Postoloprtech. Vojenským důstojníkům byly předány instrukce, že mají prověřit místní obyvatelstvo a vymýtit jakýkoliv odpor. Gen. O. Španiel důstojníky této divize ještě v Praze vyzýval, ať zde co nejvíce zredukují počty Němců. Součástí divize byl i bezpečnostní oddíl obranného zpravodajství čs. armády (OBZ) pod vedením por. J. Čubky. Část vojáků tohoto oddílu byla ze Zakarpatské Ukrajiny, kde se během války odehrávaly masakry velkých rozměrů a jejich nastavení bylo stále poněkud válečného rázu. Proto převážně tento oddíl prováděl razie a hromadné popravky, výjimkou nebylo ani násilné zacházení s německými ženami pod vlivem alkoholu. Po příjezdu do Postoloprte se vojáci poradili s místními

⁴⁶ STANĚK, Tomáš. Poválečné „excesy“ v českých zemích, op. cit. Str. 151-153

⁴⁷ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 409

funkcionáři, mezi nimiž hrál důležitou roli Bohuslav Marek, který zde zastával funkci šéfa místní Bezpečnosti a následně sloužil jako informátor oddílu OBZ. 27. května započalo soustředění Němců a jejich následná internace v místních kasárnách, to pak pokračovalo i v dalších dnech. Při domovních prohlídkách a soustředování Němců byly páčány různé brutality, které si mnohdy vyžádaly oběti na životech. Dále pak probíhaly hromadné popravy zastřelením v postoloprtských kasárnách.⁴⁸

Tyto události se začaly vyšetřovat až na jaře 1947 na základě anonymních dopisů. Šlo tehdy o vcelku důležitou kauzu, která byla složitě vyšetřována mnoha orgány a kterou řešil i náměstek předsedy vlády Zdeněk Fierlinger. Nicméně jednotlivá zjištění byla rozporuplná a jediným, kdo skončil u soudu, byl právě Bohuslav Marek.⁴⁹ Není ale pak dál známo, jak toto trestní řízení dopadlo. Staněk dále tvrdí, že šlo o jeden z nejdůležitějších excesů hlavně kvůli rozsahu celé akce: *„Případu Postoloprty-Žatec byla věnována větší pozornost především proto, že šlo nepochybně o nejzávažnější poválečný akt odplaty v českých zemích, o největší exekuci provedenou střelnou zbraní v tak krátkém časovém úseku vůbec.“*⁵⁰

⁴⁸ STANĚK, Tomáš. Poválečné „excesy“ v českých zemích, op. cit. Str. 117-119

⁴⁹ Tamtéž, Str. 114-117

⁵⁰ Tamtéž, Str. 128-129

3 Organizovaný odsun

3.1 Postupimská konference a přípravy organizovaného odsunu

Období tzv. divokého odsunu, který probíhal bez oficiálního souhlasu spojenců, je uzavřeno Postupimskou konferencí. Majewski tvrdí, že v této době bylo vysídleno z Československa 700 000 až 820 000 Němců, dále však konstatuje, že není možné věrohodně určit jejich přesný počet, jelikož není jasno, kolik Němců se v této době nacházelo na území Československa.⁵¹ Na Postupimské konferenci byla hlavní agenda Německo, jeho nové hranice a „zásady spojenecké politiky v okupačních zónách“. Šlo o celkem třetí setkání tzv. Velké trojky, které probíhalo od 17. července do 2. srpna. O transferu Němců z Československa, Polska a Maďarska se jednalo až ke konci konference.⁵²

I přes jisté pochybnosti se západní mocnosti ještě před samotnou konferencí shodly, že hromadný transfer Němců ze střední Evropy je jediná možnost, jak zajistit stabilitu v tomto regionu. Stalin bez výhrad po celou dobu zastával jednoznačně kladné stanovisko v této otázce. Transfer Němců ze střední Evropy, který měl probíhat „spořádaně a humánně“, byl mocnostmi schválen ve dvou stěžejních dokumentech: „sedmý bod protokolu jednání z 1. srpna 1945 a osmý bod Závěrečné zprávy z 2. srpna 1945“. Tyto dokumenty tvořily právní základ celé operace. Československá vláda zasedala hned 3. srpna, kdy projednávala již zmíněné výsledky Postupimské konference, 16. srpna pak Československo oficiálně přijalo „postupimská ustanovení“ a informovalo spojence o plánovaném provedení celé operace. Československá vláda avizovala, že má v plánu vystěhovat 2,5 milionu Němců během jednoho roku s tím, že zajistí „logistické a sanitární zázemí“. Majewski dále tvrdí, že čs. vláda i poté nezastavila odsun, ale pouze omezila jeho rozsah, část Němců také odcházela dobrovolně. Celkově podle odhadů opustilo ČSR minimálně 130 000 osob německé národnosti.⁵³

Československá vláda musela po Postupimské konferenci dát odsunu Němců řádný právní rámec, tím se staly „mimořádné právní akty“, tedy prezidentské dekrety, nikoli parlamentní zákony. To byla běžná praxe již v období exilové vlády a v poválečných měsících roku 1945. Nebyl tehdy prakticky jiný způsob, jak zavádět právní normy, jelikož na řadu problematik bylo nutné reagovat ihned, a také od počátku exilu až do konce října 1945 neexistoval parlament. Ihned po Postupimi, 2. srpna 1945 prezident Beneš vydal

⁵¹ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 414

⁵² KŘEN, Jan., op. cit. Str. 535-537

⁵³ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 415-417

dekret, na základě kterého přišli Němci a Maďaři o československé státní občanství.⁵⁴ Tento dekret udělal z Němců a Maďarů „nežádoucí občany cizího státu“, což bylo stěžejní pro jejich následný odsun. Na tento právní akt ze 2. srpna 1945 pak navazovaly další prezidentské dekrety, které výrazně omezovaly práva osob zbavených československého občanství (mj. Němců a Maďarů) a připravovaly tak půdu pro hromadný organizovaný odsun. 19. září 1945 byl vydán dekret zavádějící pracovní povinnost, 18. října 1945 jsou dalším dekretem zavřeny německé vysoké školy, následně 24. října 1945 je vydán dekret o znárodnění dolů a dalších podniků, souběžně se zbavují nároků na odškodnění právnické a fyzické osoby, které nemají čs. občanství. 25. října 1945 na základě dalšího dekretu propadá státu veškerý německý majetek, to platí i pro majetek kolaborantů, a vše následně spravuje Fond národní obnovy.⁵⁵

Celkový průběh odsunové akce závisel na domluvě a koordinaci se spojenci. 20. listopadu 1945 je tedy Spojeneckou kontrolní radou (SKR) schválen plán odsunu Němců. Ten stanovoval časový harmonogram a celkové počty Němců, kteří mají být odsunuti z ČSR, Polska a Maďarska. Československo mělo podle tohoto plánu od prosince 1945 do 1. srpna 1946 opustit celkem 2,5 milionu Němců, 1 750 000 mělo jít do americké zóny a 750 000 do sovětské. Organizační struktura celé odsunové akce byla stanovena na základě ústředních směrnic, které československá vláda schválila 14. prosince 1945, zveřejněny byly pak 31. ledna 1945 ministerstvem vnitra. Ministerstvo vnitra bylo nejvyšším orgánem, řídilo celou odsunovou akci a zřídilo také zvláštní úřad pro odsun, v jehož čele byl jakožto vládní zmocněnec A. Kučera.⁵⁶ V Praze a Bratislavě byly osidlovací úřady, které měly zpracovat rámcové plány odsunu, ty měly být následně schváleny Ústřední komisí pro vnitřní osídlení a Národní výbory spolu s dalšími orgány měly mít na starost v regionech konkrétní postup. Organizačně a technicky odsun měly zajišťovat vojenské úřady. Před samotným odsunem měli být Němci soustředěni v celkem 107 sběrných táborech. Ministerstvo vnitra také zdůrazňovalo, že odsun musí v každém případě probíhat „spořádaně a lidsky“. Dále byla také jasně vymezena skupina osob, které nemají být zařazeny do transportu, jednalo se

⁵⁴ Majewski dále specifikuje, že se ztráta čs. občanství dotýkala i Čechů a Slováků, kteří po roce 1938 žádali o říšské či maďarské občanství. Také zůstávala možnost ponechání si čs. občanství pro německé antifašisty v případě, že to nějak doloží. Dále se ztráta občanství nedotýkala německých vojáků za války sloužících v československých armádních složkách.

⁵⁵ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 417-420

⁵⁶ „Referát měl sledovat konkrétní otázky součinnosti na přípravě odsunu zúčastněných institucí a složek. Ústředí mělo v Čechách 13 podřízených zmocněnců.“ STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947, Str. 112

zejména o kvalifikované pracovníky, lidi ze smíšených rodin, národně spolehlivé příslušníky slovanských národů a Němce, kteří měli „prozatímní osvědčení o státním občanství“ (případně o ty, kteří ho měli pravděpodobně v blízké době získat). Dále bylo pevně vymezeno, co si můžou dané osoby vzít do transportu, Každá osoba mohla mít zavazadlo do 30 kg a zásobu potravin na 7 dní, dále bylo povoleno 1000 marek na jednu rodinu. Oproti tomu zakázáno bylo odvážet drahé kovy, šperky a další cennosti. Každá osoba zařazená do transportu musela projít zdravotní prohlídkou, musela mít také řádné obutí, oblečení a platné dokumenty.⁵⁷

Větší komplikace s přípravou transferu nastaly již 7. prosince 1945, kdy velvyslanec SSSR v Praze požádal o prozatímní přerušování transportů do sovětského pásma. Následně pak sovětská strana oznámila, že z ČSR již převzala 775 840 Němců, čímž splnili kvótu stanovenou SKR. Jelikož do sovětského pásma mohli být posíláni už jen němečtí antifašisté, tak hlavní transporty Němců musely být směřovány do amerického pásma. To bylo pro československou vládu trochu složitější, jelikož museli lidé zařazení do transportu splnit poněkud přísnější podmínky stanovené vojenskými úřady v americkém pásmu. V případě nesplnění příslušných podmínek hrozilo zastavení odsunu ze strany Američanů. I přes tyto komplikace 24. ledna 1946 vyrazil z Mariánských lázní první organizovaný transport čítající 1200 Němců.⁵⁸

3.2 Hlavní fáze v roce 1946

Od vyslání prvního transportu 24. ledna 1946 do 24. února 1946 odjížděl do amerického pásma 1 transport denně čítající přibližně 1200 osob. Počet transportů a osob se pak postupně navyšoval, od 25. února 1946 odjíždělo denně 2400 osob ve dvou transportech a od 1. dubna pak 4800 osob ve čtyřech transportech. I přes svou organizovanou formu a centrální řízení se v této době v některých regionech stále projevovaly rozdíly při provádění odsunu, zejména pak při internaci Němců v táborech, ohlašování chystaného transferu a zajišťování majetku. Podle Staňka se v této době projevovaly „akty svévole“ ze strany úřadů, ozbrojených složek a civilistů, které znesnadňovaly průběh odsunu a působily chaos. Často šlo o násilné zacházení s Němci, drancování domů nebo rozdělování rodin. Na tuto situaci 6. února 1946 reagoval v oběžníku Zemský národní výbor v Brně, odsoudil v něm tyto případy s tím, že „poškozuji národní čest“ a „maří provedení odsunu“ a dále pak vyzýval

⁵⁷ STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947, op. cit. Str. 111-113

⁵⁸ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 425-426

k přísnému potrestání osob, které tak konají.⁵⁹ Oproti divokému odsunu v poválečných měsících roku 1945 se na jaře 1946 podmínky vysídlovaných Němců znatelně zlepšily, ale nebyly stále plně uspokojivé. Americká administrativa po přijetí prvních transportů kritizovala řadu nedostatků a tlačila na československou stranu, aby dohodnuté podmínky přísně dodržovala.⁶⁰ Ani situace v internačních a pracovních táborech nebyla na jaře 1946 úplně dostačující, o čemž podle Staňka vypovídají svědectví internovaných Němců. Podmínky v táborech se sice zlepšily a četnost brutálních excesů se značně omezila, nicméně táborové podmínky byly stále mnohdy dost tvrdé.⁶¹ Nicméně dobový tisk podmínky internovaných Němců zařazených do odsunu popisoval vesměs jako dobře splněné a o žádných pochybeních se nezmiňoval, například v Práci jsou v krátké zprávě z 13. dubna 1946 popisovány takto: „*Jsou dobře oděni a vybaveni zavazadly ve váze 50 kg a potravinami na 3 dny. S transportem jedou 2 lékaři a 2 ošetřovatelky, takže i po zdravotní stránce je o odsunované Němce dobře postaráno. Před odjezdem vlaku byl vydán teplý oběd. Odsunu, který se dál v naprostém pořádku, byli přítomni zástupci ministerstva vnitra a ústředních úřadů.*“⁶² Ve Svobodných novinách z 18. dubna 1946 je např. jen stručně sepsáno, co vše se musí zařídit u odsouvaných Němců z Olomoucka bez jakékoliv zmínky o možnosti nějakého pochybení: „*péče a dostatečné zásobení potravinami na cestu, lékařské prohlídky a zapsání jejich jmen do česko-anglicko-německých jmenných seznamů kromě mnoha jiných maličkostí*“⁶³

V březnu 1946 SSSR zrušil „embargo na přijímání Němců“, do sovětského pásma se tedy mohlo nyní vysídlit 600 000 až 650 000 Němců, s jejich transferem se mělo začít pak začátkem června. V červnu a v červenci 1946 tedy probíhala vrcholná fáze organizovaného odsunu, kdy byly do obou okupačních pásem vypravovány tisíce Němců v několika transportech. V květnu a červnu 1946 také došlo k vysídlení většiny antifašistů, kteří se rozhodli k odchodu dobrovolně, i přestože nebyli původně do transferu zařazeni. 28. října 1946 na výročí vzniku republiky, kdy už byla většina Němců vysídlena, oznámil prezident Beneš, že ČSR je už „*skutečně národním státem Čechů a Slováků*“. Transfer Němců probíhal ještě do konce listopadu 1946, nicméně 29. října byl symbolicky vypraven „poslední“ německý transport, čehož se zúčastnilo několik ministrů. V roce 1947 se kvůli nesouhlasu

⁵⁹ STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947, op. cit. Str. 173

⁶⁰ Tamtéž, Str. 177

⁶¹ Tamtéž, Str. 175

⁶² (neuveďeno), Odsun pražských Němců. In: Práce 2. Č. 88. 1946, str. 1.

⁶³ (neuveďeno), Němci z Olomoucka odcházejí. In: Svobodné noviny 2. Č. 92. 1946, str. 4.

Američanů v odsunu už nepokračovalo, nicméně zbylí němečtí obyvatelé mohli odcházet dobrovolně. Celkový počet odsunutých Němců v období mezi Postupimskou konferencí a koncem roku 1946 uvedený československými úřady je 2 232 541 (1 446 059 americké pásmo, 786 482 sovětské pásmo), dalších přibližně 373 000 Němců opustilo území ČSR jinými způsoby. V Československu zůstalo po roce 1948 přibližně 200 000 Němců, šlo mnohdy o různé specialisty, kteří byli potřeba. Do poloviny 50. let byla praktikována politika, v rámci které byli někteří zbylí Němci přesídlováni do vnitrozemí a Češi do pohraničí. I přes znovuosídlení v pohraničí výrazně klesl počet obyvatel a hustota zalidnění, ta byla v roce 1950 82 lidí/km, oproti tomu v roce 1930 čítala 127 lidí/km. Takto nízký počet obyvatel byl registrován naposledy v polovině 19. století. Z toho důvodu zaniklo zhruba 3000 sídlišť a 459 obcí.⁶⁴

⁶⁴ MAJEWSKI, Piotr M., op. cit. Str. 426-429

4 Kritické hlasy k odsunu

Pro svou analýzu hlasů kritických vůči odsunu Němců v dobovém tisku jsem vybral období od konce srpna 1945, kdy vychází první vydání Obzorů, do konce roku 1946, kdy vychází poslední ze série reportáží Michala Mareše „Přicházím z periferie republiky“. Zároveň jde o období, kdy odsun právě probíhal a byl diskutovaným aktuálním tématem. Rok 1947 jsem do analýzy nezahrnul, jelikož odsun Němců již neprobíhal a nebyl skoro diskutován, natož kritizován. Pro analýzu jsem zvolil tři dobová periodika Obzory a Vývoj, vydávané stranou lidovou, a nezávislý týdeník Dnešek, vydávaný Sdružením kulturních organizací. Obzory a Vývoj jsem zvolil, jelikož svým zaměřením a kritičností byly přímo v opozici vůči komunistickému tisku, který se na rozdíl od dvou zmíněných časopisů nesl na budovatelském étosu národní fronty, což již z principu vylučuje nějakou explicitní kritiku odsunu, která je sama o sobě kritikou tehdejších poměrů. Z toho důvodu jsem komunistický tisk do analýzy nezařadil. Dnešek jsem vybral zejména kvůli kritickým reportážím Michala Mareše, které mapovaly situaci v pohraničí a byly na svou dobu silně kritické.

Obzory

Dalším důvodem výběru Obzorů a Vývoje je osoba Pavla Tigrida, který v těchto dvou týdenících působil a patřil mezi nejhlásitější kritiky tehdejších poměrů. I z toho důvodu byly Obzory a Vývoj oproti oficiálnímu tisku lidové strany „Lidová demokracie“ značně kritické. Podle Drápaly byly Obzory v tehdejší porevoluční době „národní jednoty“ úplně novým, nezvykle kritickým hlasem: *„Československý tisk v prvních týdnech po osvobození připomínal laděním svého zpravodajství a komentářů optimistický, avšak poněkud strojeně znějící koncert národní jednoty, v němž bylo nejčastěji slyšet motivy zúčtování s poraženým nepřitelem a odhodlaného budování. V sobotu 25. srpna však do něj vpadl nelibozvučný akord. Toho dne vyšlo první číslo týdeníku pro politiku a kulturu Obzory.“*⁶⁵ Nad vytvořením takového časopisu přemýšleli již během války v exilu Pavel Tigrid a Ivo Ducháček, kteří tehdy pracovali v rozhlasu BBC v Londýně. To se jim po válce povedlo po záštitou lidové strany a v srpnu 1945 je ve zprávě tiskového odboru oznámena příprava nového časopisu Obzory. Dva týdny od této zprávy vychází první číslo politického týdeníku Obzory, jehož řízením jsou pověřeni právě Ivo Ducháček a Pavel Tigrid. V redakci Obzorů také působil jako odpovědný redaktor Jan Strakoš a dále Helena Koželuhová s Bohdanem Chudobou.

⁶⁵ DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948.*, Str. 52

Podle Drápaly nejvíce novinářskými zkušenostmi oplýval Ducháček, který od roku 1936 působil v Paříži jako zahraniční dopisovatel pro Lidové noviny a následně za války společně s Tigridem v československém vysílání BBC, mimo to působil pak mnoha dalších místech. O něco mladší Pavel Tigrid strávil válku v emigraci, kde se dostal k žurnalistice právě skrze angažmá ve vysílání BBC, do osvobozené republiky se vrátil již jako zdatný novinář se silnou liberální prozápadní orientací.⁶⁶

Ve vybraných periodikách jsem analyzoval veškeré příspěvky zabývající se odsunem. V Obzorech jsem ve zkoumaném období našel 24 příspěvků zabývajících se odsunem, z toho 13 v číslech z roku 1945 a 11 v číslech z roku 1946. V roce 1945 vyšlo celkem 17 čísel a v roce 1946 celkem 52, z toho lze usuzovat, že četnost příspěvků o odsunu byla v roce 1946 výrazně nižší. Šlo zpravidla o krátké příspěvky, které neměly formu dlouhého uceleného článku (jen v některých případech na sebe navazovaly). Příspěvky z roku 1945 se málokdy vztahovaly k nějaké konkrétní lokalitě, v roce 1946 byly již mnohdy spojovány s nějakou lokalitou. S autorstvím příspěvků v Obzorech to je ale o něco složitější. Pouze u tří příspěvků z roku 1946, zabývajících se nedostatkem pracovních sil jako následkem odsunu Němců, je autor podepsán iniciály F.K.⁶⁷ Dále pak šlo v některých případech o dopisy redakci, kde měl dopisovatel uvedené iniciály a někdy i celé jméno. U zbylých příspěvků nebylo uvedeno autorství, nicméně k šesti příspěvkům z dvanáctého čísla v roce 1945 se později přihlásil Pavel Tigrid. Vydal je ve formě uceleného článku pod názvem „Jak o nás mluví“ ve své publikaci z roku 1948 *Ozbrojený mír*.⁶⁸

Vývoj

O vzniku časopisu Vývoj se uvažovalo již v létě 1945, kdy měl po dohodě ministra Františka Hály s ministerstvem informací začít vycházet časopis pro mládež strany lidové. Původně se měl jmenovat „Nové dílo“ a jeho šéfredaktorem měl být Šrámkův tajemník Ctibor Mařan. Ministerstvo informací se však nakonec vyjádřilo tak, že nedá k vydávání lidoveckého časopisu pro mládež souhlas, jelikož Ústřední výbor mládeže strany lidové nebyl členem Svazu české mládeže. To vedlo ke několika změnám u nové žádosti o povolení časopisu. Nebylo již zmíněno, že jde o mládežnický časopis a název byl upraven na Vývoj. Nakonec

⁶⁶ DRÁPALA, Milan., op. cit. Str. 52-53

⁶⁷ *Jde konkrétně o dva na sebe navazující příspěvky z čísla 32 „K poměrům v pohraničí“ a „Vyhnání Němců z pohraničí a jeho následky“. Dále pak o příspěvek z čísla 34 „Ještě k nedostatku pracovních sil“.* *Nepodařilo se mi nikde dohledat, kdo byl skutečným autorem, který se podepisoval F.K.*

⁶⁸ DRÁPALA, Milan., op. cit. Str. 195

měl časopis Vývoj začít vycházet s počátkem roku 1946, což bylo několikrát odloženo z důvodu nedostatku papíru. O to, kdo bude vést Vývoj, se vedly uvnitř strany lidové četné spory. Hála prosadil i přes odpor vedení poněkud konzervativní lidovecké mládeže Pavla Tigrida, pod jehož vedením začal Vývoj vycházet v září 1946. Kromě Tigrida, který zde zastával roli šéfredaktora, měl Vývoj i tzv. „politické vedení“, ve kterém byli Václav Hašek, Josef Hertl, Bohdan Chudoba a Pavel Tigríd.⁶⁹ Koncepti časopisu popisuje Drápala takto: „Vývoj se svým pojetím hlásil k americkému magazínu Time. Ve volnější skladbě a svižném tónu komponoval pestrou paletu zpráv, názorů, poznámek, profilů osobností, reportáží, zajímavostí, fejetonů i humoru v rubrikách věnovaných událostem doma i ve světě, mládeži a studenstvu, knihám a umění, divadlu a filmu, výchově a školství, náboženství, hospodářství, vědě a technice, ale i sportu, ženám a módě, špionáži a podobně, to vše s bohatou fotografickou přílohou.“⁷⁰ V roce 1946 vyšlo celkem 15 čísel, ve kterých se nacházejí 3 příspěvky zabývající se odsunem. Šlo o krátké příspěvky bez uvedení autorství. Všechny 3 příspěvky se vztahovaly ke konkrétním lokalitám.

Dnešek

Časopis Dnešek byl podle Kosatíka výsledkem snahy Ferdinanda Peroutky o obnovení dříve vydávané Přítomnosti, která byla za války zdiskreditována převážně Moravcem a Vajtauerem. Povolení k opětovnému vydávání mu bylo uděleno na jaře 1946, kdy začal tento časopis vycházet pod novým názvem Dnešek. Šéfredaktorem Dnešku byl Edvard Valenta, který také působil v dalším Peroutkově periodiku „Svobodné noviny“. Dále Kosatík tvrdí, že Peroutka Dnešek usměrňoval spíš z pozadí, a že se Dnešek oproti Přítomnosti posunul na novou úroveň, byl více odborný, vážný a měl více spoluautorů.⁷¹ V Dnešku obzvláště vyčnívaly právě reportáže Michala Mareše, o jehož textech v Dnešku se Kosatík vyjadřuje takto: „Smyslem Marešových článků původně měla být pouze kritika okrajových přehmatů v rámci jinak chvályhodného opatření. Postupně však z Marešových článků, jež vyvolávaly stále větší ohlas mezi obecními, vyplynulo, že pohraničí se stalo eldorádem zločinců, kteří navíc někdy vystupují v beránčím rouše státem určených národních správců.“⁷²

Michal Mareš narozený v roce 1893 v Teplicích byl podle Jareše zcestovalý dobrodruh, který se znal s pražskými intelektuálními špičkami včetně třeba Franze Kafky. Byl silně levicově orientovaný a považoval se za anarchistu. Po roce 1933 spolupracoval

⁶⁹ DRÁPALA, Milan., op. cit. Str. 63-64.

⁷⁰ Tamtéž, Str. 65.

⁷¹ KOSATÍK, Pavel. Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978). Str.73-74.

⁷² Tamtéž, Str.75

s německými antifašisty, kterým za druhé světové války pomáhal jako člen nelegálních skupin Engels a RD.⁷³ Již za první republiky se stal členem KSČ, ze které byl pak na sklonku třetí republiky vyloučen.⁷⁴ Již v roce 1946 byl obžalován SNB za urážku na cti, v roce 1947 byl soudem zproštěn obžaloby, nicméně v roce 1948 byl opět obžalován a tentokrát odsouzen na 7 let. Zemřel pak v roce 1971.⁷⁵

Časopis Dnešek začal vycházet v březnu 1946 a Michal Mareš zde začal přispívat začátkem června, přičemž jeho první reportáž „Přicházím z periferie republiky“ zde byla uveřejněna na konci června. V roce 1946 vyšlo celkem 40 čísel Dnešku a nachází se zde 6 Marešových reportáží zabývajících se odsunem. Oproti Obzorům a Vývoji šlo o dlouhé ucelené texty na několik stránek, pod kterými byl vždy podepsán autor článků Michal Mareš. Všechny Marešovy příspěvky o odsunu se vztahovaly k nějaké konkrétní lokalitě, v některých textech se objevovalo i více lokalit.

Celkem se tedy ve zkoumaném období (1945-1946) a ve zkoumaných periodikách (Obzory, Vývoj, Dnešek) objevuje 33 příspěvků zabývajících se odsunem Němců. U příspěvků jsem si všiml několika základních informací: kdo je autorem, zda se příspěvek vztahuje k nějaké konkrétní lokalitě a zda vůbec, případně jak je tam odsun nazýván (odsun, transfer, transport, vyhnání, vysídlení). Dále jsem zjišťoval, jaký je v příspěvku vyjádřen postoj k samotnému konceptu odsunu, zda je v textu vůbec explicitně vyjádřen, zda je kladný nebo negativní. V žádném ze zkoumaných příspěvků nebyl vyjádřen negativní postoj, pokud byl odsun kritizován, tak šlo o kritiku způsobu jeho provádění, ale nutnost jeho uskutečnění nebyla nikde zpochybňována. I v některých kritických příspěvcích bylo zároveň explicitně vyjádřeno kladné stanovisko k odsunu.

Stěžejní částí mé analýzy bylo hledání hlavních motivů v jednotlivých příspěvcích, na základě kterých jsem je následně rozřadil do několika kategorií. Jestliže nějaký příspěvek obsahl více různých motivů, zařadil jsem ho do kategorie podle motivu, který se zdál být hlavní a propojoval celý text. Zde jsou jednotlivé kategorie a jejich vysvětlení:

Informační, nepředpojaté a nekritické příspěvky

⁷³ JAREŠ, Michal. Michal Mareš a česká žurnalistika za třetí republiky. In: MAREŠ, Michal. Přicházím z periferie republiky. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1786-4., Str. 563-564

⁷⁴ KOSATÍK, Pavel. Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978). Str. 75.

⁷⁵ JAREŠ, Michal. Michal Mareš a česká žurnalistika za třetí republiky. In: MAREŠ, Michal. Přicházím z periferie republiky. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1786-4., Str. 568

Do této kategorie jsem zařadil veškeré příspěvky, které se k odsunu nevyjadřují kriticky, dále pak krátké zprávy čistě informačního charakteru a v ojedinělých případech mírně kritické příspěvky nezařaditelné do jiných kategorií.

Dopis Ivo Haise

Na podzim 1945 byl v Obzorech zveřejněn k odsunu velmi kritický dopis, pod kterým byl podepsán neznámý Ivo Hais. Šlo pravděpodobně o nejsilnější dobovou kritiku a explicitní popis brutalit páchaných na Němcích. Na Haisův dopis navazovala dalšími kritickými příspěvky řada čtenářů. I když by se daly dané příspěvky zařadit do jednotlivých kategorií, často se v nich právě opakovaly motivy dobové nespravedlnosti a využití vzoru nacistických praktik, rozhodl jsem se pro příspěvky vztahující se k Haisovu dopisu vytvořit samostatnou kategorii.

Využití vzoru nacistických praktik

Upozorňování na velice brutální zacházení ze strany Čechů v kontextu dřívější nacistické okupace. Jde o v mnoha příspěvcích opakující se motiv, že Češi za dobu okupace nasákli nacistickými metodami a že v nich i po válce zůstal značný kus fašismu a sadismu, který nyní proniká na povrch.

Dobová nespravedlnost

Do této kategorie spadají příspěvky, které v souvislosti s odsunem upozorňují na různá příkoří a nespravedlnosti, např. na špatné podmínky ve sběrných táborech, hrubé zacházení s Němci, dále pak na zmanipulovaná vyšetřování a šikanu ze strany autorit vůči slušným občanům. V daných příspěvcích je mnohdy vykreslován úpadek a absurdita tehdejší doby.

Vedlejší jevy odsunu

Příspěvky v této kategorii upozorňují na negativní společenské jevy spojené s odsunem, často jde o zlatokopectví, rozkrádání majetku, korupci a chamtivost. Někdy jde pouze jen o nesmyslný postup národních výborů či jiných orgánů, obecně špatnou situaci a celkový úpadek jako následek odsunu.

Nedostatek pracovních sil a hospodářské dopady

Chybějící pracovní síly jako následek odsunu je často se opakující téma v mnoha příspěvcích. Upozorňují na mnohdy tragickou hospodářskou situaci způsobenou nedostatkem pracovníků. Často kritizují rychlost a nelogičnost provádění odsunu, jehož následkem je pak právě nedostatek pracovních sil. Někdy je upozorňováno i na další hospodářské dopady odsunu jako např. tvorba silné konkurence v Německu a nedostatek kupní síly.

4.1 Informační, nepředpojaté a nekritické příspěvky

Příspěvků v této kategorii je celkem 7 a všechny se nacházejí v *Obzorech*. V této kategorii obzvláště vyčnívají tři příspěvky z 20. listopadu 1945. Byly uveřejněny ve dvanáctém čísle, které se stalo předmětem několika sporů⁷⁶, kvůli své kritičnosti. K autorství těchto tří, a i dalších zde uveřejněných příspěvků se později přihlásil Pavel Tigrid. Jde o na sebe navazující příspěvky „Naše postavení ve světě, Otázka mravní, Zacházíme s Němci nelidsky?“⁷⁷, ve kterých Tigrid reaguje na zahraniční kritiku československého transferu Němců. Zvláštností těchto příspěvků je, že i přes velice kladný postoj k československému provádění transferu, jsou vlastně sami o sobě kritické tím, že poukazují na špatnou pověst ČSR na západě: „Budiž řečeno se vším smyslem pro nutnou střídmost při odhadu veřejného mínění v cizích zemích, že dosud nikdy nebyla pověst Československa na západě tak špatná, jako je dnes.“⁷⁸ nebo také: „Polákům i nám vytyká se pak nelidské zacházení s Němci v některých pohraničních oblastech a zejména ve sběrných táborech.“⁷⁹ Zároveň však zmíněnou kritiku západu zpochybňují s tím, že informace dostávající se k britským poslancům jsou cíleně fabrikované německými sociálními demokraty: „Co je na těchto zprávách pravdy? Můžeme s dobrým svědomím prohlásit, že mnohé z nich jsou přinejmenším přehnány a pokud pocházejí z Jakschovských kruhů, nemají jiného cíle než zdiskreditovat republiku v cizině.“⁸⁰ Tyto příspěvky jsem zde zařadil, jelikož pouze reprodukují západní kritiku, jejíž pravdivost zpochybňují a označují to jako účelové informace s cílem poškodit pověst ČSR.

Zbylé 4 příspěvky v této kategorii už neobsahují vůbec žádnou kritiku. Ještě v prosinci 1945 se objevuje krátký příspěvek, kde je oznámeno, že byl definitivně schválen organizovaný transfer Němců a je mu zde vyjádřena podpora. Dále zde autor obhájí postoj *Obzorů* a vysvětluje, že vždy kritizovaly pouze způsob provádění odsunu.⁸¹ V roce 1946 se objevují ještě tři podobné příspěvky, začátkem února se objevuje krátký příspěvek

⁷⁶ Podle Drápaly kvůli dvanáctému číslu začali na *Obzory* ostře útočit v *Rudém právu* a *Právu lidu*. Kopecký se pak snažil časopis zakázat tím, že mu neudělil nové povolení, které musela všechna periodika získat na základě vyhlášky z 26. října. Po několika výměnách názorů s redakcí, kdy Kopecký označil Ducháčka jako angloamerického agenta, se dostaly *Obzory* na program jednání vlády z 19. prosince 1945. Na jednání nakonec nebylo vyhověno Kopeckému požadavku na zrušení časopisu a odsouhlasil se Stránského kompromisní návrh, podle kterého měly být *Obzory* jen veřejně pokárány a mohly dál vycházet. DRÁPALA, Milan., op. cit. Str. 58-59

⁷⁷ TIGRID, Pavel., Naše postavení ve světě, Otázka mravní, Zacházíme s Němci nelidsky. In: *Obzory* 1. Č. 12. 1945, str. 177.

⁷⁸ TIGRID, Pavel., Naše postavení ve světě. In: *Obzory* 1. Č. 12. 1945, str. 177.

⁷⁹ TIGRID, Pavel., Otázka mravní. In: *Obzory* 1. Č. 12. 1945, str. 177.

⁸⁰ TIGRID, Pavel., Zacházíme s Němci nelidsky?. In: *Obzory* 1. Č. 12. 1945, str. 177.

⁸¹ (neuvedeno), Odsun Němců. In: *Obzory* 1. Č. 14. 1945, str. 209-210.

„Historická chvíle“⁸², který informuje o vypravení prvního transportu v rámci právě zahájeného organizovaného odsunu. Organizovanému odsunu je zde vyjádřena silná podpora, zároveň je zde apel na humánní provedení celé akce.⁸³ Na začátku března se objevuje další příspěvek, který popisuje situaci v Liberci, kde již byl z části odsun proveden. Příspěvek se staví k odsunu velmi kladně a ukazuje Liberec jako město, které se z Henleinovy „bašty“ přeměnilo v ryze české město. Na to navazuje pak další příspěvek, který naopak kritizuje nedostatek pracovních sil, nicméně na ten se zaměříme v kapitole zabývající se příslušnou kategorií.⁸⁴ Posledním příspěvkem je krátký čistě informační odstavec ze září 1946, kde je stručně zmíněno, že mnoho Němců odvolává své dříve podané žádosti o československé občanství.⁸⁵

4.2 Dopis Ivo Haise

Naprostou zásadní mezi tehdejší kritikou byl dopis pana Ivo Haise a na něj reagující dopisy čtenářů uveřejněné v *Obzorech*. Dopis, pod kterým byl podepsán Ivo Hais, byl zveřejněn v desátém čísle 27. října 1945 v sekci „Z dopisů redakci“. V celém dopise není odsun vůbec zmíněn, Hais zde pouze silně kritizuje sadistické chování Čechů vůči Němcům a uvažuje nad morálkou českého národa. Hned ze začátku popisuje to, že Češi odsuzují Němce za jejich provinění v době války a pokládá otázku, zda mohou Češi tak činit s čistým svědomím v kontextu brutalit, které napáchali na Němcích v době revoluční i porevoluční: „*Jde jen o to, zda my můžeme ještě dnes s dobrým svědomím mít tak přísné požadavky. Zda bychom se ospravedlnili, kdyby nám někdo řekl, že Češi jako celek jsou odpovědni za přehmaty a krutosti, jež se děly nejen za revoluce, ale i v dalších měsících.*“⁸⁶ Pokračuje pak popisem několika případů nespravedlnosti a brutálních excesů, silně se tím prolíná motiv dobové nespravedlnosti. Následně zde autor cituje úryvek z dobového periodika *Hlas osvobozených*: „*V Mor. Ostravě vedou političtí vězňové kursy těch, kteří jsou strážci Němců a kolaborantů. A jde těm strážníkům hlídání dobře. Lidé z koncentráků mají osvědčenou školu a nedělají nic jiného, než čemu se naučili. Oko za oko, zub za zub.*“⁸⁷ Na to Hais reaguje takto: „*Tedy kursy sadismu? Měl pravdu Em. Moravec, že evropské národy přijmou nacismus, i když bude vojensky poražen? Hranice zla už nejsou tak jasné jako za války, kdy*

⁸² (neuveďeno), *Historická chvíle*. In: *Obzory* 2. Č. 5. 1945, str. 66.

⁸³ (neuveďeno), *Historická chvíle*. In: *Obzory* 2. Č. 5. 1945, str. 66.

⁸⁴ (neuveďeno), *Český Liberec*. In: *Obzory* 2. Č. 9. 1945, str. 129.

⁸⁵ (neuveďeno), *Odsun Němců z ČSR*. In: *Obzory* 2. Č. 36. 1945, str. 561.

⁸⁶ (neuveďeno), *Z dopisů redakci*. In: *Obzory* 1. Č. 10. 1945, str. 153-154.

⁸⁷ Tamtéž

*věc lidskosti i našeho národa byly jedno. Zlo je i v nás.*⁸⁸

V této pasáži se poprvé objevuje kritika využití vzoru nacistických praktik, tento motiv se pak opakuje v dalších dopisech reagujících na Haise, ale i v jiných kritických člancích. Celý dopis zakončuje autor morálním apelem: *„Nevěřte, že by bylo nepopulární se ozvat proti této praxi, jak si to asi myslí strany, zádovíci v šovinismu z důvodů agitačních. Pendentem Siloseovy stařenky je jeden starý vysloužilý čeledín, jemuž bylo na vesnici svěřeno hlídání Němců a jenž vysvětloval svou mírnost: “Copak jsme Němci?“. Nežije v tom dělníku více z Masaryka než v těch, kteří ho mají plná ústa?”*⁸⁹

Šlo tehdy nepochybně o doposud nejkritičtější uveřejněný text, který vyvolal vlnu dalších silně kritických dopisů. První reakce na Haisův dopis byla zveřejněna hned v dalším čísle ze 7. listopadu 1945, kde byl jako pisatel dopisu podepsaný: *„Miroslav Novák, vysokoškolač, Praha XIX, Schnellova 30.“*. Autor zde hned ze začátku vyjadřuje Haisovi podporu v rámci, které kritizuje tehdejší poměry s odkazem na masarykovskou tradici: *„S uspokojením jsem četl dopis p. I. Haise, pojednávající o tom, že některé naše orgány někdy nejednají se zajištěnými osobami – i české národnosti – tak, jak by se předpokládalo u národa s masarykovskou humanitní tradicí.“*⁹⁰ Zbytek poměrně krátkého dopisu se nese v podobném duchu podpory Haise a poukazování na dobovou nespravedlnost. Opět se zde objevuje motiv „nasáknutí nacismem“, který by se dal zařadit do kategorie využití vzoru nacistických praktik: *„Většina národa, ovlivněna dlouhotrvajícím tlakem středověké brutality, s názorem p. Haise snad nesouhlasí.“*⁹¹ *„je třeba velmi ostražitě bdít, aby těžká nemoc, jež dolehla na německý národ, nezachvátila jako zhoubná nákaza národy jiné.“*⁹²

Nejen v rámci reakcí na Haisův dopis je důležité dvanácté číslo obzorů z 20. listopadu 1945. V již předchozí kapitole jsem rozebíral tři příspěvky z tohoto čísla, dále se zde nachází další tři již více kritické příspěvky a dvě reakce na Haisův dopis. Celkem se v tomto čísle tedy objevuje 8 ze všech 33 příspěvků zabývajících se odsunem, což je nejvíce ze všech čísel. Je tedy zřejmé, že ve dvanáctém čísle Obzorů je odsun stěžejní téma. V rámci aféry Haisova dopisu jsou však podstatné dvě zde uveřejněné reakce. První dopis, jehož autor se podepsal pouze iniciály Mr. Ba. a uvedl jako místo Rožnov, opět vyjadřuje podporu Haisovi a tvrdí, že *„přehmaty, o nichž píše, nejsou záležitostí minulosti, t. j. doby revoluční*

⁸⁸ Tamtéž

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ (neuveďeno), Z dopisů redakci. In: Obzory 1. Č. 11. 1945, str. 169-170.

⁹¹ Tamtéž

⁹² Tamtéž

*a krátce porevoluční, ale bohužel ještě časové.*⁹³ Toto tvrzení pak dokládá příběhem z Nového Jičína, kdy byl umučen mladý Čech, jehož otec byl německého původu. Popisuje zde hlavně nedostačující vyšetřování viníků a pisatel textu kritizuje úřady, které podle něj dávají moc surovým nekompetentním lidem. Objevuje se zde silně motiv dobové nespravedlnosti. Nakonec kritizuje využití vzoru nacistických praktik: „*Co se však nestalo. Existuje mnoho lidí, kterým se příliš zalíbil nacismus a jeho surové metody!*“⁹⁴

Poslední dopis sice přímo nezmiňuje Haisův dopis, ale svým obsahem a vyzněním zapadá mezi ostatní dopisy podobného vyznění. Také je pravděpodobné, že stejně jako u ostatních dopisů byl zde ten Haisův motivací k jeho napsání. Autor je tu podepsán pouze iniciály R. D. a s uvedeným místem Velké Meziříčí. Oproti ostatním dopisům se zde vůbec neobjevuje motiv využití vzoru nacistických praktik, zato obsahuje snad nejvíce explicitní popis brutálních činů. Dopis začíná silným apelem na lidskost a nepodlehnutí nenávisti: „*Nerovzvižte pokud možno národnostní nenávisť, neohřívajte ji znovu a znovu. Volám k vám jako věřící katolička – kazí se tím vším národní charakter.*“⁹⁵ Dále píše o rozvířené nenávisti ve společnosti: „*Už dítě chce vraždit, nadává své bábě, která nosí pásku jako Němka, svini atd. Jiné dítě volá: “Pojd’ si, Mirku, také do ní (Němky) kopnout!” A voják, kdysi tichý, dobrý hoch vypráví o tom, jak byli voláni na pomoc proti opilým Rusům a jak bil hlava nehlava, až lebky praskaly.*“⁹⁶ Dále pak popisuje případy různých excesů: „*Oběsila se tu ve vyšetřovací vazbě nenáviděná Němka. Její mrtvolu položili do márnice. Inu, jedinečné divadlo pro kulturního člověka v polovině dvacátého století – vyhublá mrtvola oběšené ženy. I děti se přišly podívat. A také si kopy do ní a plivly si! A co řeknete pánovi ze Žižkova, který se ve vlaku honosil, že jako zatímní velitel sběrného tábora prosil své podřízené, aby internované dovedli zpět z práce aspoň živé, že za ně ručí. Když jednou do krve rozedráni přišli zpět a jeden si zoufale držel rozpárané břicho, aby mu střeva nevyhřezla, kopl jej a pak mu milostivě dovolil, aby si ty střeva držel!*“⁹⁷ Text je pak zakončen apelem na morálku, humánnost a zastavení nenávisti. Šlo asi o nejvíce explicitní popis tehdejší dobové nespravedlnosti páchané na Němcích.

⁹³ (neuvedeno), Z dopisů redakci. In: *Obzory* 1. Č. 12. 1945, str. 186-187.

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Tamtéž

4.3 Využití vzoru nacistických praktik

Tento silný motiv, že si Češi zvykli za dobu okupace na nacistické praktiky a někteří v nich dle autorů našli jisté zalíbení, se prolíná dopisy vztahujícími se k příspěvku Ivo Haise. Mimo ně se tento motiv objevuje již v příspěvku ze čtvrtého čísla Obzorů nazvaný „Námítky proti odsunu“.⁹⁸ Autor zde ze začátku zmiňuje, že Češi mají pocit, že američtí vojáci nadřezují Němcům, na to reaguje tím, že na západě jsou si všichni vědomi toho, že „*spoluzití Čechů s Němci je vyloučeno a že odsun je nutný*“⁹⁹, nicméně že mají někteří výhradu k jeho provedení. Dále pak tyto výhrady autor shrnuje, například cituje tento úryvek: „*My, Američané, jsme šli do války, aby už nikde na světě nebyly ani Buchenwaldy, ani japonské mučírny. Nešli jsme do války proto, aby Češi, třeba ve spravedlivém hněvu, dělali nové Buchenwaldy.*“¹⁰⁰ Následně vyjadřuje obavu, že může být poškozena pověst Československa ve světě: „*Vlast humanismu a země Masarykova ztratí mnohého přítele a zastávce ve světě.*“¹⁰¹ Objevuje se zde pak právě motiv využití vzoru nacistických praktik: „*Jiný zase upozorňuje na to, že oni čeští mladíci, kteří dovedou ubít německého neduživce k smrti, nečiní tak ze spravedlivého hněvu, ze msty nebo jako spravedlivou, třeba krutou odplatu, nýbrž proto, že nevědomky nasákli nacismem a jeho kultem sadismu.*“¹⁰² Na závěr to autor shrnuje tím, že i přes „zbytečnou útlocitnost“ Američanů mají zčásti pravdu a zdůrazňuje, že násilné excesy z české strany by měly být západním spojencům podnětem k brzkému provedení organizovaného odsunu, kterému zde pak vyjadřuje silnou podporu.¹⁰³

4.4 Dobová nespravedlnost

Často byly v souvislosti s odsunem kritizovány dobové poměry a fungování úřadů či dalších státních orgánů, povětšinou byl kladen důraz na určitou formu nespravedlnosti a příkoří, kterému byl někdo vystaven. Dobová nespravedlnost byla hlavním motivem celkem šesti příspěvků, z toho 5 se jich nacházelo v Obzorech a jedním článkem byla Marešova reportáž v Dnešku.

Obzory

První příspěvky, líčící dobovou nespravedlnost a jejichž autorem je Pavel Tigrid se objevují v již zmíněném dvanáctém čísle Obzorů z roku 1945. První z nich nazvaný „Sběrné

⁹⁸ (neuveďeno), Námítky proti odsunu. In: Obzory 1. Č. 4. 1945, str. 52.

⁹⁹ (neuveďeno), Námítky proti odsunu. In: Obzory 1. Č. 4. 1945, str. 52.

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ Tamtéž

tábory“¹⁰⁴ shrnuje situaci ve sběrném táboře v Praze, kam se Tigrid vydal v doprovodu Čecha, který byl sám za války vězněn v koncentračních táborech, a ještě nějaké další nejmenované osoby. Dále jsou zde popisovány místní životní podmínky a jejich nedostatky. I přes vytknutí několika větších či menších nedostatků jsou zdejší podmínky hodnocené jako „*snesitelné a odpovídající daným možnostem*“. Dále upozorňuje Pavel Tigrid na to, že je zde umístěno mnoho Čechů, kteří jsou zde zavřeni již několik měsíců pouze na udání bez řádného vyšetření. Na to navazuje ostrou kritikou, jejíž hlavní motiv je právě dobová nespravedlnost: „*Mluvili jsme se starou českou učitelkou, těžce nemocnou, která je v táboře pět měsíců a dodnes neví proč. Je nemyslitelné, že by příslušné orgány ministerstva vnitra nemohly za pět měsíců vyslechnout aspoň všechny Čechy, kteří byli zatčeni a z nichž dodnes mnozí jsou za dráty nevinně! To není republikánská spravedlnost a neposiluje to víru občanstva v právní řád, který už konečně musí být nastolen.*“¹⁰⁵ Příspěvek je zakončen kritikou umístění do táborů dětí ze smíšených manželství, které mluví jen česky a varuje před možnými následky v budoucnosti: „*Je v zájmu republiky, aby tyto děti byly zachovány státu a národu, poněvadž to jsou aspoň z poloviny české děti, které vyhoštěny ze země, v níž se narodily, budou ji jednou pro toto macešské zacházení vášnivě nenávidět.*“¹⁰⁶

Navazující příspěvek „Děti za dráty“¹⁰⁷ pokračuje v podobném duchu, jsou zde hlavně popisovány tragické podmínky pro kojence a v táboře narozené děti, u nichž je údajně velmi vysoká úmrtnost. Konstatuje se zde pak, že nejde o žádné sadistické úmysly ale o nedbalost a zanedbání. Následně Tigrid vyzývá k nápravě takto špatného stavu: „*Je třeba, aby v tomto směru byla zjednána okamžitá náprava; Je to povinnost nikoli k ostatnímu světu, ale především k vlastnímu svědomí: nezabíjíme děti a kojenců, ať jsou kterékoli národnosti!*“¹⁰⁸ V posledním z těchto tří příspěvků „Necht' mluví veřejnost“ obhájí kritiku odsunu v Obzorech, s tím, že nemohou mlčet jakožto periodikum hájící křesťanské ideje, i když je toto téma velmi nepopulární. Z toho důvodu pak vyzývá čtenáře, aby se k tomuto tématu vyjadřovali v dopisech. Dále popisuje případ odvolání Přemysla Pitra¹⁰⁹ ZNV z dozorcí role, kterou zastával v jednom z táborů. Tvrdí, že byl odvolán, jelikož upozorňoval na přešlapy a krádeže v příslušném táboře. Jde sice o popis vedlejších jevů

¹⁰⁴ TIGRID, Pavel., Sběrné tábory. In: Obzory 1. Č. 12. 1945, str. 178.

¹⁰⁵ TIGRID, Pavel., Sběrné tábory. In: Obzory 1. Č. 12. 1945, str. 178.

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ TIGRID, Pavel., Děti za dráty. In: Obzory 1. Č. 12. 1945, str. 178.

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ *Protestantský kněz a pedagog z Prahy, který jako jeden z prvních veřejně odsoudil násilí páchané na Němcích v kázání z 27. května 1945. Setkal se také s Pavlem Tigridem, na kterého měl zásadní vliv. Tigrid díky tomu přehodnotil svůj pohled na otázku německou.*, KOSATÍK, Pavel. *Tigrid, poprvé*, 2013., Str. 59

odsunu jako právě rozkrádání veřejného majetku, ale samotné hlavní téma odvolání Přemysla Pitra je silný motiv právě dobové nespravedlnosti.¹¹⁰

Na tyto příspěvky o špatných podmínkách ve sběrných táborech navazují v *Obzorech* další dva v pozdějších číslech. Ještě v roce 1945 ve čtrnáctém čísle se objevuje velice podobný příspěvek opět zvaný „Sběrné tábory“. Začíná zprávou o vytvoření speciální kontrolní komise tří ministrů z důvodu právě špatných životních podmínek v táborech, které jsou ve zbytku příspěvku popisovány. Oproti předchozím třem příspěvkům k tomuto tématu se zde objevuje i explicitní popis brutálních excesů, a i když je hlavním motivem dobová nespravedlnost, tak se zde zároveň objevuje motiv využití vzoru nacistických praktik: „*Jsou případy, kdy v Masarykově republice jsou vyšetřováni čeští, třeba provinivší se občané, jako na gestapu: čelem ke zdi. Jsou případy bití a týrání, jsou případy, kdy výrostci, nakaženi šesti lety nacistického sadismu, zakrývají uniformou svoji, možná nevědomou a bezděčnou zvlčilost.*“¹¹¹ Příspěvek pokračuje krátkým reportážním popisem z Bělehradu o řešení německé situace u Jihoslovanů a následně se vrací ke kritice současného stavu ve sběrných táborech. Další příspěvek zvaný „České děti v německých transportech“¹¹² se objevuje v *Obzorech* v roce 1946. Jde jen o stručnou zprávu o tom, že ministerstvo práce a sociální péče upozornilo na to, že by mohly být v odsunových transportech i české děti. Na to autor reaguje tím, že jako *Obzory* na to již dříve upozorňovaly, že jde o vážný problém, a nakonec vyzývá k nápravě.¹¹³

Dnešek

Poslední příspěvek, ve kterém je hlavním motivem dobová nespravedlnost, je reportáž Michala Mareše „Přicházím z periferie republiky VIII.“¹¹⁴, která se objevuje v *Dnešku* na konci září 1946. Marešovy reportáže byly zpravidla oproti krátkým příspěvkům v *Obzorech* o dost delší a byly členěné na několik menších odstavců. Objevuje se v nich povětšinou více motivů, nicméně hlavním motivem byla právě dobová nespravedlnost. Celý text začíná Marešovou obhajobou jeho způsobu novinářské práce, kde zdůvodňuje, proč nevěří úřadům a oficiálním místům a místo toho jsou pro něj důležité lidské příběhy. Klade tu důraz na lidovost a kritizuje dále politiky, kteří se podle něj spokojí s oficiálními závěry úřadů místo toho, aby šli mezi lidi a naslouchali jim. V další části popisuje příběh paní Marie Machové

¹¹⁰ TIGRID, Pavel., Nechť mluví veřejnost. In: *Obzory* 1. Č. 12. 1945, str. 178.

¹¹¹ (neuveďeno), *Sběrné tábory*. In: *Obzory* 1. Č. 14. 1945, str. 210.

¹¹² (neuveďeno), *České děti v německých transportech*. In: *Obzory* 2. Č. 7. 1945, str. 97.

¹¹³ Tamtéž

¹¹⁴ Mareš, M.: *Přicházím z periferie republiky VIII.*, in *Dnešek* 1, č. 27, 1946, str. 428-430.

z Litic u Plzně. Příběh je zde poměrně dlouhý, ve stručnosti šlo o obyčejnou Češku, jejíhož muže bezdůvodně vyšetřoval jakýsi pan Železný, převážně asi kvůli zájmu o jejich majetek. Jejím muži bylo dost vyhrožováno a byl různě šikanován, až si nakonec vzal život. Příběh je zde velmi silně podán a popisuje právě případ jakési dobové nespravedlnosti. Dále Mareš přináší různé poznatky z pohraničí, zprvu zde popisuje případ v Hořicích, kde se po válce vrátila z koncentračního tábora židovská rodina, ale pod různými záminkami od Čechů už zpátky svůj majetek nedostala.¹¹⁵ Mareš tu tím demonstruje jakési běžné pokrytectví tehdejší doby a kritizuje skrze to dobové poměry, zároveň se tu opakuje opět motiv dobové nespravedlnosti: „*Znáte občany, kteří ronili krokodilí slzy při odchodu židů? Mnohý z nich se polekal, když se žid vrátil. Kvůli majetečku. Nu, a tady je to zrovna tak. Když Němci chtěli někoho připravit o majetek, tak hledali židovské babičky, až je našli, potomky zavřeli, popravili, majetek si ponechali. Nyní se to dělá tak: přijde žid a chce svůj majetek po rodičích. A tu se počne operovati podobně nacistickou methodou. Otec nebo děd dotyčného žadatele o svůj majetek prý byl živel asociální.*“¹¹⁶ Ve zbytku textu pak píše o špatné hospodářské situaci v pohraničí, kde je podle něj následkem odsunu opravdu zásadní nedostatek pracovních sil.¹¹⁷

4.5 Vedlejší jevy odsunu

V některých případech byl odsun kritizován pro negativní společenské jevy, jako například byly korupce, zlatokopectví, rozkrádání majetku, chamtivost, ohýbání pravidel a mnoho dalších, které odsun německého obyvatelstva provázely. Tyto motivy se objevují jako převládající negativní rysy v celkem šesti příspěvcích, z toho jeden je v Obzorech, jeden ve Vývoji a čtyři v Dnešku.

Obzory

V Obzorech se v červenci 1946 objevuje krátký příspěvek „Konfiskační horlivost v pohraničí“¹¹⁸, který na úvod zmiňuje, že se dříve mnoho nakradlo pod záminkou konfiskace německého majetku a upozorňuje na jeden nový případ poněkud pochybné konfiskace. V Číhané, okres Stříbro, měl být zkonfiskován klášter jen proto, že zdejším farářem byl Němec, i přesto, že šlo o církevní majetek, který podle dekretu neměl být

¹¹⁵ Mareš, M.: Přicházím z periferie republiky VIII., in Dnešek 1, č. 27, 1946, str. 428-430.

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ (neuvedeno), Konfiskační horlivost v pohraničí. In: Obzory 2. Č. 28. 1945, str. 436

zkonfiskován. V rámci této nesrovnalosti je tu kritizován způsob provádění konfiskací.¹¹⁹

Vývoj

Další příspěvek se objevuje na konci října 1946 ve Vývoji, který informuje o zatčení několika členů národního výboru v Ústí nad Labem. Na rozsáhlé krádeže a zpronevěru majetku těchto členů NV se údajně přišlo kvůli zabavení několika úzkých filmů z revolučních dní v Ústí, které se pokusila propašovat jedna odsouvaná Němka. V příspěvku následuje popis mnoha vedlejších jevů odsunu jako krádeže a rabování, které právě byly zachyceny na těchto filmech.¹²⁰ Zároveň nijak nesnižují význam revolučních dní a odsuzují tyto jevy jako záležitost několika málo diletantů, kteří poškozují národní čest: „*Samozřejmě, že tyto filmové snímky neukazují hrdinské výkony našich opravdových bojovníků, kteří za svobodu republiky statečně bojovali a obětovali i své životy. Tyto snímky promítají před očima světové veřejnosti právě charakter, duše prodejně, mamonáře zaprodané zlatu, pro něž a podle nichž vlast je tam, kde je dobře, kteří posvátné dni květnové revoluce poskvřnili krádežemi a loupežemi na státním majetku, na majetku svých bližních.*“¹²¹ Text je zakončen obavou ze špatné reputace v zahraničí a apelem na morálku národa.

Dnešek

Dobová nespravedlnost je hlavním motivem ještě ve čtyřech Marešových reportážích z roku 1946. První z nich z konce června je místy lehce satirickou kompilací několika příběhů z pohraničí, které poukazují na společenský úpadek a absurditu celé situace, která, byť to není explicitně řečeno, je následkem odsunu. Příběhů je tu hned několik a jejich motiv je povětšinou podobný, a to právě vedlejší jevy odsunu. Kromě vykreslení různých případů zlatokopectví, rozkrádání a nesmyslné touhy po penězích a majetku tu Mareš ke konci upozorňuje na nedostatek pracovních sil, spěchání s odsunem a poukazuje na určité pokrytectví některých nejhlasitějších podporovatelů odsunu.¹²² Reaguje na to touto glosou: „*Co tedy dělat? Měl bych pro to recept. Každý občan, který je pro odsun, nechť zákonem je také povinen nastoupiti na jejich místo, kdykoliv a kamkoliv ho republika postaví. A bez řeči. Pak uvěříme také jeho pravému vlastenectví. A běda tomu, kdo by se zachoval tak jako ti, kdož dnes na hranicích českému jménu plodí ostudu!*“¹²³

Další příspěvek „*Přicházím z periferie republiky II.*“¹²⁴ je svým stylem a vyzněním

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ (neuveдено), Kolem Ústí, in Vývoj 1, č. 6, 1946, s. 125.

¹²¹ Tamtéž

¹²² Mareš, M.: Přicházím z periferie republiky, in Dnešek 1, č. 14, 1946, str. 214-217.

¹²³ Tamtéž

¹²⁴ Mareš, M.: Přicházím z periferie republiky II., in Dnešek 1, č. 15, 1946, str. 231-234.

dost podobný tomu předchozímu, nicméně je už více ucelený, méně poukazuje na absurditu a je o něco více kritický. V první části se zabývá problematikou národních správců a apeluje na jejich morálku, dále popisuje různé vedlejší jevy odsunu a obecně úpadek na některých místech, převážně v Mariánských a Františkových lázních. Zmiňuje i další negativní jevy jako sebevraždy Němců, a nakonec upozorňuje na nedostatek pracovních sil a ostře kritizuje rychlost, s jakou je odsun prováděn, naopak vyzdvihuje místa, kde s odsunem nespěchají.¹²⁵ Podobné motivy se objevují i u dalších dvou příspěvků a způsob vyprávění se také nijak zásadně neliší. Rozdílné jsou pouze v tom, že oproti dvěma výše rozebraným příspěvkům se zaměřují na jednu konkrétní problematiku. Příspěvek „Tragedie českého kolchozu (Zanikne rolnický kolektiv Dolní Chobolce?)“¹²⁶ se zabývá Dolními Chobolcemi, kde byli odsunuti němečtí starousedlíci a místo kterých přišli zemědělství neznalí lidé z pražských kolonií. Z bohatého místa se tak stalo chátrající chudé místo, kde se lidé sotva uživí. Jsou tu hojně kritizovány úřady a národní správci.¹²⁷ Příspěvek „Přicházím z periferie republiky VI.“¹²⁸ se pak zabývá aférou Leo Kleina, správce nemocnice v Mariánských lázních, který byl zatčen po tom, co se přišlo na to, že zpronevřoval veřejný majetek a zacházel surově s německým personálem nemocnice. Nakonec popisuje tragickou situaci v Chebu po odsunutí německých starousedlíků.¹²⁹ I v některých dalších reportážích Mareše se objevují podobné motivy krádeží a pochybení, nicméně nejsou zde vůbec dávány do souvislosti s odsunem, dokonce v nich není odsun ani zmíněn, z toho důvodu jsem je do analýzy nezařadil. Například v jedné jeho reportáži z Ústí nad Labem popisuje různé krádeže a absurdní případy, ale není to zde popisováno v kontextu odsunu, zde úryvek: „*Ten bydlil v hotelu Palace a všiml si, jak se zde připravují k odtransportování v hotelu uložené nábytkové kusy ze Schichtova majetku. A jak tak nikdo se nedíval, odvezl si z přízemku výtahem do třetího hotelového pokoje několik věcí, velmi vzácných to kusů, a v noci, když hotel spal, odvezlo se to na dráhu.*“¹³⁰

4.6 Nedostatek pracovních sil a hospodářské dopady

Nejčastější motiv objevující se v kritických příspěvcích jsou hospodářské dopady odsunu a zejména nedostatek pracovních sil jako následek odsunu. Tento motiv je stěžejní v celkem devíti příspěvcích z roku 1946, šest z toho se objevuje v obzorech, dva ve Vývoji a jeden v

¹²⁵ Mareš, M.: Přicházím z periferie republiky II., in Dnešek 1, č. 15, 1946, str. 231-234.

¹²⁶ Mareš, M.: Tragedie českého kolchozu, in Dnešek 1, č. 16, 1946, str. 250-252.

¹²⁷ Tamtéž

¹²⁸ Mareš, M.: Přicházím z periferie republiky VI., in Dnešek 1, č. 24, 1946, str. 378-380

¹²⁹ Tamtéž

¹³⁰ Mareš, M.: Ústecký případ (Přicházím z periferie republiky X.), in Dnešek 1, č. 31, 1946, str. 490-491

Dnešku.

Obzory

První z nich „Předpoklady průmyslového rozvoje“, se objevuje již v devátém vydání a navazuje na již zmíněný vcelku nekritický příspěvek „Český Liberec“¹³¹. Text se zabývá hospodářskou situací v Liberci, není vyloženě kritický, ale naznačuje, že nedostatek pracovních sil v Liberci by mohl být po dokončení odsunu vážný problém. Konstatuje dále, že v některých průmyslových odvětvích pracují převážně Němci a Čechů je zde minimum. Autor se zde však nestaví do kritické role, pouze analyzuje ekonomickou situaci a také zdůrazňuje, že je důležité dbát také na státní bezpečnost, která podle něj musí být udržena i za cenu ekonomických ztrát.¹³² Další příspěvek již nazvaný „Nedostatek pracovních sil“¹³³ hned ze začátku konstatuje, že situace v uhelném průmyslu je z hlediska počtu pracovních sil velice špatná a autor žádá vládu o rychlou nápravu. Článek dále kritizuje možné řešení situace tvorbou studentských brigád a vyjadřuje obavu, zda zvládnou Češi nahradit milion německých dělníků určených k odsunu.¹³⁴ O trochu kritičtější jsou pak dva na sebe navazující příspěvky z dvaatřicátého vydání „K poměrům v pohraničí“ a „Vyhnání Němců z pohraničí a jeho následky“¹³⁵, které jsou podepsány iniciály F.K. Je zde poukazováno na to, že kanceláře a úřady jsou plné Čechů, kteří nechtějí pracovat rukama a zachraňovat průmysl. Příspěvky pak také kritizují příliš rychlé provádění odsunu, kvůli kterému je pak právě nedostatek a pracovních a upozorňují i na tvorbu silné konkurence v zahraničí zejména pak v Bavorsku následkem odsunu.¹³⁶ Na závěr je vyjádřena podpora odsunu, ale je kladen důraz na jeho neuspěchání: „*Němce ven, ale rozumně a podle plánu, abychom si hospodářsky zbytečně neškodili.*“¹³⁷ V dalším příspěvku „Ještě k nedostatku pracovních sil“ je opět upozorňováno na tentýž problém, které je zde ale dáván za vinu úřadům. Je jim zde vytýkána přílišná byrokracie a chyby při distribuci pracovních sil.¹³⁸ V poslední z příspěvků v obzorech je „Průmysl v pohraničí na rozcestí“, který varuje před možným zánikem některých podniků a odborných škol kvůli nedostatku pracovních sil. Kritizuje se zde opět neochota Čechů pracovat rukama a příliš

¹³¹ (neuveдено), Český Liberec. In: Obzory 2. Č. 9. 1945, str. 129.

¹³² (neuveдено), Předpoklady průmyslového rozvoje. In: Obzory 2. Č. 9. 1945, str. 129-130.

¹³³ (neuveдено), Nedostatek pracovních sil. In: Obzory 2. Č. 26. 1945, str. 401.

¹³⁴ Tamtéž

¹³⁵ F.K., K poměrům v pohraničí, Vyhnání Němců z pohraničí a jeho následky. In: Obzory 2. Č. 32. 1945, str. 499.

¹³⁶ Tamtéž

¹³⁷ F.K., Vyhnání Němců z pohraničí a jeho následky. In: Obzory 2. Č. 32. 1945, str. 499.

¹³⁸ F.K., Ještě k nedostatku pracovních sil. In: Obzory 2. Č. 34. 1945, str. 531.

velký počet kancelářských pracovních pozic, které Češi spíše vyhledávají.¹³⁹

Vývoj

Ve Vývoji se pak objevují dva na sebe navazující příspěvky s tímto motivem, které popisují situaci mladých studentů nasazených na práce v zemědělství na jihu Čech. Je zde hlavně kritizováno jejich nasazování, nedostatek pracovních sil a ke konci je i okrajově zmíněno rozkrádání státního majetku. Příspěvky nejsou samy o sobě nijak explicitně kritické, ale dalo by se to považovat za nepřímou kritiku odsunu.¹⁴⁰

Dnešek

Posledním příspěvkem v této kategorii je Marešova reportáž „Přicházím z periferie republiky IV. (Odsun Němců)“¹⁴¹ ze začátku srpna 1946. V žádném z analyzovaných příspěvků nebyl nikdy vyjádřen nesouhlas s konceptem odsunu, v tomto textu byl tomu Mareš asi nejbližší, i když se vyjadřuje ve výsledku kladně ke konceptu odsunu, tak zpochybňuje jeho akutnost, nutnost provedení v nejbližší době a hned v úvodu žádá o jeho zastavení: „*Chtěl jsem požádat vládu ČSR telegraficky za zastavení odsunu Němců a motivovat stručně příčiny této mnohému snad i nepochopitelné žádosti. Nejprve však odpověď těm, kdo se mne ptají, kdo tento překotný, ba i přímo panickým tempem prováděný odsun v době žní tak nutných pracovních sil nařídil. Musím upřímně říci, že to nevím.*“¹⁴² V článku se pak velice kriticky vyjadřuje k současnému stavu zejména hospodářství a shrnuje tragickou situaci v několika odvětví a různých místech, která hned v úvodu vymezuje: „*A nyní k situaci, jaká doopravdy je. Tři nosné sloupy nutno zajistiti tak, aby se nezřítily. Za první je to sklizeň, zadruhé uhlí a za třetí benzin. Mohli bychom ještě přidati vývoz valuty.*“¹⁴³ V článku také popisuje přístup horníků, kteří s Němci pracovali dlouhá léta a přístup Francouzů a Švýcarů k odsunu. Skrže to se snaží ukázat, že se odsun provádí nesmyslně rychle a používá to jako další argument pro zastavení odsunu. Vyjadřuje zde podporu také podporu odsunu, ale jen přiměřeně: „*Odsun? Ano, ale s rozmyslem!*“¹⁴⁴ Dále navrhuje, aby se v pohraničí hlasovalo v referendu o dalším provádění odsunu a domnívá se, že by se lidé většinově vyslovili proti odsunu: „*Poměry v pohraničí mohou posouditi pouze hraničáři sami. Vnitrozemí nemohlo by se při neznalosti věci správně vysloviti o odsunu německých pracovních sil. Hlasování lidu o*

¹³⁹ (neuveďeno), Průmysl v pohraničí na rozcestí. In: Obzory 2. Č. 36. 1945, str. 566.

¹⁴⁰ (neuveďeno), Nedostatek pracovních sil, Naše brigáda, in Vývoj 1, č. 10, 1946, s. 231.

¹⁴¹ Mareš, M.: Přicházím z periferie republiky IV. (Odsun Němců)., in Dnešek 1, č. 19, 1946, str. 299-302.

¹⁴² Tamtéž

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ Tamtéž

*tomto tematu by rozhodně zdrcující většinou potvrdilo chyby. Přehmat na majetku všeho lidu, i když bona fide provedený.“*¹⁴⁵ Ke konci článku Mareš naznačuje, že by se nemuseli odsouvat všichni Němci, že by se mohli místo toho asimilovat: „*Vzpomínám při tom na jednoho z Čechů, největšího, jehož maminka se až do konce svého života modlila německy: T. G. Masaryka. – Divný vlastenec jsem asi páni, paternovaní patrioti, nemyslíte? – Nemyslím jen do budoucnosti, ale i do minulosti a znaje dějiny vyliďňovaných krajů, jsem pevně přesvědčen: nevyvážíme zrádné nebezpečné německé barbary. O českou krev jde, jež koluje v mnohých těchto poněmčených lidech, a jež měla býti podchycena tak, aby opět byla obrozena a spojena s jazykem naším, s řečí naší sladkou a slovanskou.“*¹⁴⁶ Text je zakončen podporou odsunu a apelem na rozum a racionalitu jeho provádění: „*Odsun? Ano! Ale nikoliv od zeleného stolu, nýbrž podle dané situace.“*¹⁴⁷ I přes párkrát zopakovanou podporu odsunu, jde o jeden z nejkritičtějších Marešových textů.

¹⁴⁵ Tamtéž

¹⁴⁶ Tamtéž

¹⁴⁷ Tamtéž

Závěr

V prvních třech kapitolách jsem nastínil dobovou situaci v kontextu odsunu Němců, zmapoval jsem tuto problematiku od vzniku samotného konceptu odsunu během války až do dokončení organizovaného odsunu. Zejména jsem se zde pak věnoval fenoménům doby poválečných měsíců potřebné k porozumění kritice odsunu v dobových periodikách, jako jsou retribuční v ČSR, nový systém místní samosprávy (národní výbory) či revoluční gardy a jiné polovojskové orgány. Ve čtvrté kapitole jsem analyzoval příspěvky zabývající se odsunem v periodikách *Obzory*, *Vývoj* a *Dnešek* a v letech 1945 až 1946, které jsem dále rozřadil do šesti kategorií podle hlavních motivů jednotlivých příspěvků.

Z celkem 33 příspěvků zabývajících se odsunem, se 24 nachází v *Obzorech*, 6 v *Dnešku* a 3 ve *Vývoji*. V *Obzorech* a ve *Vývoji* se jednalo o krátké, většinou na sebe nenavazující příspěvky, v *Dnešku* o dlouhé reportáže. Autorem veškerých příspěvků v *Dnešku* je Michal Mareš, jehož osobě jsem se stručně v práci také věnoval, v *Obzorech* je u šesti příspěvků autorem Pavel Tigríd (č.12, 1945) a tři jsou podepsané F.K.¹⁴⁸ (1946). V týdeníku *Vývoj* jsou příspěvky bez uvedení autorství. V příspěvcích se opakovaly čtyři základní motivy, které v práci více rozebírám: využití vzoru nacistických praktik, dobová nespravedlnost, vedlejší jevy odsunu a nedostatek pracovních a hospodářské dopady. Dále jsem do zvláštní kategorie zařadil příspěvky, které neobsahují žádný z motivů a nejsou vyloženě kritické či jsou pouze informační. Do další zvláštní kategorie jsem zařadil dopis Ivo Haise a dopisy na něj reagující uveřejněné v *Obzorech*. V této kategorii se objevují motivy využití vzoru nacistických praktik a dobové nespravedlnosti. Zásadním poznatkem je pak, že ve zkoumaných periodikách nebyl nikdy kritizován samotný koncept odsunu, kritika byla směřována vždy na způsob jeho provádění či negativní následky, které odsun někde již má nebo může v budoucnu mít.

Summary

In the first three chapters I outlined the contemporary situation in context of the expulsion of Germans, I summarized this issue from the emergence of the expulsion concept during the war to the end of organized expulsion. In particular, I devoted myself to the phenomena

¹⁴⁸ U tří příspěvků z roku 1946, zabývajících se nedostatkem pracovních sil jako následkem odsunu Němců, je autor podepsán iniciály F.K. Šlo o dva na sebe navazující příspěvky z čísla 32 „K poměrům v pohraničí“ a „Vyhánění Němců z pohraničí a jeho následky“. Dále pak o příspěvek z čísla 34 „Ještě k nedostatku pracovních sil“. Nepodařilo se mi nikde dohledat, kdo byl skutečným autorem, který se podepisoval F.K.

of the post-war months necessary to understand the criticism of expulsion in contemporary periodicals, such as retributions in Czechoslovakia, the new system of local self-government (national committees) or the Revolutionary Guards and other paramilitary structures. In the fourth chapter, I analyzed posts covering the expulsion in the periodicals *Obzory*, *Vývoj* and *Dnešek* and in the years 1945 to 1946, which I further classified into six categories according to the main motives of the individual posts.

From total of 33 posts covering the expulsion, 24 are in *Obzory*, 6 in *Dnešek* and 3 in *Vývoj*. In *Obzory* and *Vývoj* there were short, mostly unrelated posts, in *Dnešek* long reports. The author of all posts in *Dnešek* is Michal Mareš, on whose personality I also briefly took a look in the thesis, in *Obzory* six articles are authored by Pavel Tigríd (no. 12, 1945) and three are signed by F.K. (1946), posts in weekly paper *Vývoj* are without stated authorship. In posts there were recurring four main motives, which I analyse more deeply in the thesis: the utilization of the figure of Nazi practices, contemporary injustice, side effects of expulsion and the labor shortage and economic impacts. Furthermore, I included in a special category posts that do not contain any of the motives and are not outright critical or are only informative. Into another special category I included the letter of Ivo Hais and the letters reacting to it published in *Obzory*. In this category the motives of the utilization of the figure of Nazi practices and contemporary injustice are appearing. The fundamental finding is that the concept of expulsion itself was never criticized in the examined periodicals, the criticism was directed toward the way it was implemented or the negative effects that expulsion already have or may have in the future.

Použité prameny a literatura

Periodika:

Obzory 1945-1946

Vývoj 1946

Dnešek 1946

Práce 1946

Svobodné noviny 1946

Literatura:

DRÁPALA, Milan. *Na ztracené vartě Západu: Antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945-1948*. Praha: PROSTOR, 2000. ISBN 80-7260-046-x.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-193-0.

KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Praha: mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2075-6.

KOSATÍK, Pavel. *Tigrid, poprvé: průvodce osudem inteligentního muže ve dvacátém století*. Praha: mladá fronta, 2013. ISBN 978-80-204-2026-8.

KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2019. ISBN 978-80-257-2848-2.

KUČERA, Jaroslav. *Odsun nebo vyhnání?* Praha: H+H, 1991. ISBN 80-85467-32-1

MAJEWSKI, Piotr M. *Sudetští Němci 1848 - 1948: Dějiny jednoho nacionalismu*. Brno: Conditio humana, 2014. ISBN 978-80-905323-2-8.

MAREŠ, Michal. *Přicházím z periferie republiky*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1786-4.

STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

STANĚK, Tomáš. Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Praha: ÚSD AV ČR, 2005. ISBN 80-7285-062-8.

Jiné prameny:

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930: Díl I. Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání. Praha: Státní úřad statistický, V komisi knihkupectví Bursík & Kohout, 1934. Tab. 9. Národnost veškerého přítomného obyvatelstva československé i cizí státní příslušnosti

SCHVÁLENO

5.10.23
M.T.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Václav Veselý

Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta:

2021

Fakultní e-mail diplomantky/diplomanta:

11780110@fsv.cuni.cz

Studijní program/specializace:

Komunikační studia se specializací Mediální studia / prezenční

Razítko podatelny:

Univerzita Karlova		
Fakulta sociálních věd		
Došlo dne:	- 6 -06- 2023	-1-
Čj:	147	Příloh:
Přiděleno:		

Název práce v češtině:

Kritické hlasy k tématu odsunu Němců v letech 1945-1946 na stránkách českého periodického tisku

Název práce v angličtině:

Critical voices against the expulsion of Germans in 1945-1946 on the pages of Czech periodical press

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2022/2023)(diplomovou práci je možné obhajovat nejdříve šest měsíců od schválení tezí)

LS 2023/2024

Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků):

Cílem této práce je zmapovat kritické hlasy k odsunu Němců v českém periodickém tisku v letech 1945-1946.

Zprvu je třeba se zaměřit na dobový kontext. Jelikož je toto téma velmi obsáhlé, nemohu se věnovat všem aspektům konce války a počátku třetí republiky. Zaměřím se hlavně na význam transferu Němců v tehdejších dobových souvislostech, převážně pak na samotný vývoj konceptu transferu, jeho zakotvení v košickém vládním programu a na přístup zahraničních mocností.

Pro budoucí analýzu kritických hlasů v periodikách je nutné se dále zaměřit na provedení odsunu jako takového. V prvé řadě na divoký odsun, probíhající převážně po konci války a v létě 1945. V souvislosti s divokým odsunem se budu zabývat i retribučním soudnictvím, systémem národních výborů jakožto místních správních orgánů a revolučními gardami či jinými polovojenskými orgány, které hráli roli při odsunu.

Dále se pak zaměřím na odsun organizovaný, předpoklady k jeho provedení, Postupimskou konferenci, jeho přípravu a samotné provedení.

V praktické části budu pak analyzovat články z vybraných periodik. Začnu analýzou týdeníku Obzory, jakožto prvního kritického hlasu (hlavně na konci roku 1945). Pokračovat budu týdeníkem Dnešek se zaměřením na tehdy kontroverzní příspěvky Michala Mareše v roce 1946. Třetím zkoumaným periodikem bude týdeník Vývoj, kde se sice neobjevovala tak razantní kritika odsunu, nicméně bylo zde poukazováno na negativní hospodářské dopady způsobené odsunem.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Úvod

Koncept hromadného odsunu Němců z ČSR

- Košický vládní program
- Odsun Němců jako součást vládního programu
- Přístup spojenců

Divoký odsun v souvislostech

- Retribuce v poválečné ČSR
- Národní výbory
- Revoluční gardy
- Internační a pracovní tábory
- Nejznámější excesy

Organizovaný odsun

- Postupimská konference
- Přípravy odsunu
- Hlavní fáze v roce 1946

Kritické hlasy k odsunu

- Obzory
- Dnešek
- Vývoj

Závěr

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období jeho analýzy):

Obzory: týdeník pro politiku a kulturu 1945-1946

Dnešek: nezávislý týdeník 1946

Vývoj 1946

Rudé právo 1945-1946

Postup (technika) při zpracování materiálu:

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2–5 řádků):

STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945-1947. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

Komplexní studie celého období odsunu 1945-1947. Zkoumá problematiku odsunu v různých souvislostech, ať už vývoj samotného konceptu odsunu, jeho zakotvení v košickém vládním programu, zahraniční ohlasy, tak i samotné provedení jak divokého odsunu, tak organizovaného transferu. Zabývá se také složením německého obyvatelstva v tehdejší ČSR.

FROMMER, Benjamin. Národní očista: retribuční v poválečném Československu. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.

Tato studie se zabývá retribučními v období třetí republiky. Více objasňuje problematiku lidových soudů, Národních výborů, revolučních gard a obecně lidem vykonávané "spravedlnosti" v tehdejší době. Mimo to jsou zde podrobně vykreslené různé incidenty a násilnosti ve spojitosti odsunem Němců či trestáním údajných kolaborantů.

STANĚK, Tomáš. Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. ISBN 80-7285-062-8.

Kniha mapující různé excesy spojené s odsunem Němců v různých částech republiky. Tematicky z části navazuje na výše uvedený titul od Frommera, jelikož se ve spojitosti s vyšetřováním různých excesů zabývá i retribučním soudnictvím a souvisejícími problémy.

MAREŠ, Michal a JAREŠ, Michal, ed. Přicházím z periferie republiky. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1786-4.

Svazek textů Michala Mareše, které tehdy publikoval v týdeníku Dnešek. Jeho původní texty jsou pak doplněny dobovou diskuzí nad tématy, která reportáže otevíraly a jeho nevydanými strojopisy.

MAJEWSKI, Piotr Maciej. Sudetští Němci 1848-1948: dějiny jednoho nacionalismu. Brno: Conditio humana ve spolupráci s Muzeem druhé světové války v Gdaňsku, 2014. ISBN 978-80-905323-2-8.

Tato kniha analyzuje vztah Čechů a Němců v širších souvislostech 19. a 20. století. Dodává historický kontext k tragickému konci společného soužití Čechů a Němců v Sudetech.

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let):

GROČKOVÁ, Marie. *Analýza problematiky odsunu Němců v dobovém tisku v letech 1945 - 1946.* [online]. Praha, 2018. Diplomová práce. Univerzita Karlova

PODZIMKOVÁ, Pavlína. *Odsun Němců ze Šumperska na stránkách Moravského severu v letech 1945 a 1946.* [online]. Praha, 2022. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

KARAS, Michal. *Tištěná žurnalistika za Třetí Československé republiky* [online]. Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova.

Datum / Podpis studenta/ky

V Praze dne 6.6.2023

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO VE VYHLÁŠCE ŘEDITELE INSTITUTU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO VÝTISKU DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO PROGRAMU.